

Arkadiusz Semeniuk*

HARMONIZACJA PRAWA PRYWATNEGO W UNII EUROPEJSKIEJ

Pojęcie harmonizacji i jej podstawy w traktatach założycielskich

Prawo europejskie ma charakter integracyjny, gdyż zmierza do powiązania systemów prawnych państw członkowskich w imię realizacji wyznaczonych w traktatach założycielskich celów¹. Harmonizacja, zwana też zbliżeniem ustawodawstw (ang. *approximation*, fr. *approchement*), jest jedną z dwóch, obok unifikacji, metod integracji bezpośredniej. Unifikacja jest związana z wprowadzeniem jednolitych norm materialnych, a jej środkiem w unijnym prawie wtórnym jest rozporządzenie. Według C. Mika harmonizacja to specjalny tryb scalania lub powiązania systemów prawnych państw członkowskich nie posiadający jednolitej natury². Z kolei Z. Brodecki zdefiniował harmonizację jako dążenie do ujednoczenia prawa poprzez uzgadnianie, wzajemne dostosowywanie i zespalania poszczególnych elementów w całość³. Harmonizacja nie jest zjawiskiem jednolitym. Z uwagi na zakres i intensywność harmonizacji dzieli się ją na zupełną (całkowitą), opcyjną (fakultatywną), częściową i minimalną. W ramach harmonizacji zupełnej dana materia zostaje uregulowana w sposób kompleksowy, *de facto* wyłączający aktywność państw członkowskich w zakresie będącym przedmiotem harmonizacji. Swoboda ustawodawcy krajowego do odstąpienia od zasad harmonizacji musi wynikać z przepisów ją wprowadzających. Harmonizacja opcyjna pozostawia państwu człon-

* Mgr Arkadiusz Semeniuk – sędzia SO w Płocku; aktualnie delegowany do Ministerstwa Sprawiedliwości, Departament Współpracy Międzynarodowej i Praw Człowieka.

¹ C. Mik, *Europejskie prawo wspólnotowe. Zagadnienia teorii i praktyki*, Warszawa 2000, s. 590.

² Ibidem, s. 592.

³ Z. Brodecki, *Prawo europejskiej integracji*, Warszawa 2000, s. 94.

kowskiemu prawo wyboru, czy będzie ona stosowała standardy zharmonizowane czy krajowe. W każdy wypadku musi ono jednak uznawać produkty spełniające standardy zharmonizowane. Harmonizacja częściowa obejmuje jedynie część norm regulujących dane stosunki, nie zmiierzając do ustanowienia wspólnych kryteriów regulujących całość stosunków podlegających harmonizacji. Natomiast w ramach harmonizacji minimalnej następuje ustanowienie jedynie standardów minimalnych, nie pozbawiając państw członkowskich możliwości przyjmowania rozwiązań dalej idących. W doktrynie wyróżnia się ponadto harmonizację twardą i miękką. Środkiem harmonizacji twardej jest dyrektywa i zmiierza ona do uzgodnienia zakresu i treści wprowadzania wspólnych standardów prawnych do krajowych porządków prawnych. Harmonizacji twardej podlegają jedynie przepisy prawne⁴. W przeciwieństwie do harmonizacji twardej harmonizacja miękka posługuje się zaleceniami i wprowadzane w ten sposób standardy nie są prawnie wiążące, w szczególności nie mogą być przedmiotem skargi wniesionej przez Komisję Europejską na dane państwo członkowskie. Może również odnosić się do praktyk czy zwyczajów.

Z uwagi na fakt, iż, zgodnie z art. 5 ust. 1 i 2 Traktatu o Unii Europejskiej (dalej: TUE), Unia posiada jedynie kompetencje przyznane jej w traktatach założycielskich (zasada przyznania), działania mające na celu harmonizację muszą również znajdować podstawę w konkretnych przepisach TUE i Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (dalej: TFUE). W doktrynie wyróżnia się podstawy harmonizacji o charakterze ogólnym i szczególnym. Do tych pierwszych zalicza się art. 114 TFUE⁵, art. 115 TFUE⁶ i art. 352 TFUE⁷. Ponadto,

⁴ C. Mik, op.cit., s. 595. Odmienne stanowisko prezentuje M. Ahlt, według którego przedmiotem harmonizacji mogą być także prawo zwyczajowe i niepisane zasady prawne. M. Ahlt, *Prawo europejskie*, Warszawa 1995, s. 194.

⁵ Zgodnie z tym przepisem z zastrzeżeniem, iż Traktaty nie stanowią inaczej, Parlament Europejski i Rada stanowiąc zgodnie ze zwykłą procedurą prawodawczą i po konsultacji z Komitetem Ekonomiczno-Społecznym, przyjmują środki dotyczące zbliżenia przepisów ustawowych, wykonawczych i administracyjnych Państw Członkowskich, które mają na celu ustanowienie i funkcjonowanie wspólnego rynku wewnętrznego.

⁶ Według art. 115 TFUE bez uszczerbku dla art.114 TFUE Rada stanowiąc jednomyślnie zgodnie z specjalną procedurą prawodawczą i po konsultacji z Parlamentem Europejskim i Komitetem Ekonomiczno-Społecznym, uchwała dyrektywy w celu zbliżenia przepisów ustawowych, wykonawczych i administracyjnych Państw Członkowskich, które mają bezpośredni wpływ na ustanowienie lub funkcjonowanie wspólnego rynku.

⁷ Stanowi on, iż jeżeli działanie Unii okaże się niezbędne do osiągnięcia, w ramach polityk określonych w Traktatach, jednego z celów, o których mowa w Traktatach, a Traktat nie prze-

istnieje szereg przepisów szczególnych stanowiących podstawę prawną harmonizacji w ramach Unii Europejskiej. Tytułem przykładu można tutaj wskazać art. 33 TFUE w zakresie współpracy celnej, art. 46 TFUE w zakresie swobodnego przepływu osób, art. 50 TFUE w zakresie swobody przedsiębiorczości, art. 53 TFUE w zakresie wzajemnego uznawania dyplomów, świadectw i innych dokumentów, art. 52 TFUE w zakresie swobody przepływu usług czy 103 TFUE w zakresie prawa konkurencji. Szczególne znaczenie z punktu widzenia niniejszej pracy ma art. 81 TFUE przewidujący kompetencję Unii do podejmowania m. in. działań dotyczących współpracy sądowej w sprawach cywilnych i handlowych, wzajemnego uznawania i wykonywania orzeczeń w tych sprawach, rozwoju alternatywnych metod rozstrzygania sporów czy harmonizacji norm prawa prywatnego międzynarodowego⁸.

Podkreślić tutaj trzeba, iż działania te mogą dotyczyć jedynie spraw mających skutki transgraniczne, Unia nie ma bowiem kompetencji do przyjmowania środków regulujących postępowanie cywilne, w których nie występuje element transgraniczny.

Istnienie tak wielu podstaw harmonizacji rodzi problem ich wzajemnej relacji. W tym zakresie należy przyjąć, iż szczególne podstawy harmonizacji mają pierwszeństwo przed ogólnymi, zgodnie z zasadą *lex specialis derogat legi generali*. Z kolei, w ramach podstaw ogólnych, w pierwszej kolejności należy posługiwać art. 114 TFUE, następnie art. 115 TFUE, zaś art. 352 TFUE będzie miał zastosowanie w ostatniej kolejności, w przypadku braku możliwości korzystania z innych podstaw. W art. 114 TFUE stwierdzono, iż ma on zastosowanie „z zastrzeżeniem, że Traktaty nie stanowią inaczej”, co wskazu-

widział uprawnień do działania wymaganego w tym celu, Rada, stanowiąc jednogłośnie na wniosek Komisji i po uzyskaniu zgody Parlamentu Europejskiego, przyjmuje stosowne przepisy.

⁸ Według art. 81 TFUE ust. 1 i 2 Unia rozwija współpracę sądową w sprawach cywilnych mających skutki transgraniczne, w oparciu o zasadę wzajemnego uznawania orzeczeń sądowych i pozasądowych. Współpraca ta może obejmować przyjmowanie środków w celu zbliżenia przepisów ustawowych i wykonawczych Państw Członkowskich. Parlament Europejski i Rada, stanowiąc zgodnie ze zwykłą procedurą prawodawczą, przyjmują, w szczególności, jeżeli jest to niezbędne do prawidłowego funkcjonowania rynku wewnętrznego, środki mające na celu zapewnienie wzajemnego uznawania i wykonywania przez Państwa Członkowskie orzeczeń sądowych i pozasądowych; transgranicznego doręczania i zawiadamiania o aktach sądowych i pozasądowych; zgodności norm mających zastosowanie w Państwach Członkowskich w przypadku kolizji przepisów i sporów o właściwość; współpracy w zakresie gromadzenia dowodów; skutecznego dostępu do wymiaru sprawiedliwości; usuwania przeszkód utrudniających prawidłowy przebieg procedur cywilnych, wspierając w razie potrzeby zgodność zasad procedury cywilnej mających zastosowanie w Państwach Członkowskich; rozwoju alternatywnych metod rozstrzygania sporów i wspierania szkolenia sędziów i innych pracowników wymiaru sprawiedliwości.

je, iż w przypadku istnienia przepisów szczególnych stanowiących podstawę harmonizacji, należy przyznać im pierwszeństwo przed art. 114 TFUE. Z kolei w art. 115 TFUE wskazano, iż jest on stosowany „bez uszczerbku dla art. 114”, co wskazuje konieczność korzystania najpierw z tego ostatniego przepisu, a dopiero w drugiej kolejności z art. 115 TFUE. Dodatkowo można jeszcze wskazać, iż art. 114 TFUE odnosi się jedynie do rynku wewnętrznego, mającego węższe znaczenie niż ujęty w art. 115 TFUE wspólny rynek⁹, gdzie ponadto wprowadzono wymóg, aby przepisy podlegające harmonizacji miały „bezpośredni” wpływ na ustanowienie lub funkcjonowanie wspólnego rynku. Wreszcie decyzje w ramach art. 114 TFUE zapadają w zwykłej procedurze ustawodawczej, podczas gdy w ramach art. 115 TFUE wymagana jest jednomyślność zgodnie z specjalną procedurą prawodawczą. Z kolei art. 352 TFUE stanowi *ultima ratio*, gdyż jego stosowanie jest uwarunkowane brakiem uprawnień do działania w celu osiągnięcia jednego z celów określonego w traktatach założycielskich. *A contrario* jeśli takowe podstawy istnieją, to nie należy odwoływać się do art. 352 TFUE¹⁰. Przepis ten został pomyślany jako uzupełnienie kompetencji przyznanych Unii¹¹. Dodać również należy, iż w większości wypadków traktaty nie narzucają formy aktu prawnego, w jakim ma zostać zrealizowana kompetencja Unii do podjęcia działań harmonizujących, w szczególności czy ma to być forma rozporządzenia, dyrektywy czy decyzji¹².

Zakres aktywności Unii na obszarze prawa prywatnego i problematyka Europejskiego Kodeksu Cywilnego

Efektywne wprowadzenie wspólnego rynku wymagało przyjęcie szeregu aktów prawnych, wpływających również na pozycję podmiotów

⁹ Rynek wewnętrzny odnosi się wyłącznie do swobód podstawowych, podczas gdy wspólny rynek obejmuje ponadto prawo konkurencji. M. Ahlt, op.cit., s. 196; C. Mik, op.cit., s. 600.

¹⁰ Warto jednak odnotować pogląd Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej zawarty w wyroku z 12.7.1973 r., sprawa 8/73 Zb.Orz. 1973 897, według którego fakt, iż jakiś inny, szczególny przepis traktatów założycielskich daje prawo przyjmowania rekomendacji, nie wyklucza przyjmowania wiążących aktów prawnych na podstawie art. 352 TFUE (art. 308 TWE).

¹¹ A. Całus, *Umocowanie do zbliżania prawa prywatnego państw członkowskich w prawie Unii Europejskiej* [w:] *Europeizacja prawa prywatnego*, (red. M. Pazdan, W. Popiołek, E. Rott-Pietrzyk, M. Szpunar), Warszawa 2008, s. 146.

¹² P. Craig, G. de Burca, *UE law. Text, cases and materials*, Oxford 2003, s. 112. Przykładem wyjątku od tej zasady może być art. 115 TFUE, gdzie jako środek harmonizacji wskazano dyrektywę, wykluczając tym samym przyjmowanie aktów prawnych w innej formie.

prawa prywatnego funkcjonujących na różnych obszarach tego rynku. Nawet wymienienie wszystkich aktów prawnych wydanych przez ustawodawcę unijnego, zawierających normy prawa prywatnego, przekracza zakres niniejszego opracowania, zwłaszcza, iż niejednokrotnie jedynie pojedyncze przepisy odnoszą się do pozycji podmiotów prywatnych, podczas gdy pozostały zakres regulacji dotyczy prawa publicznego. Wśród aktów prawnych Unii Europejskiej mających największe znaczenie dla prawa prywatnego należy wskazać dyrektywę 86/653 z 18.12.1986 r. w sprawie koordynacji ustawodawstw państw członkowskich odnoszących się do agentów handlowych działających na własny rachunek¹³, dyrektywę nr 2000/31 z 8.6.2000 r. w sprawie niektórych aspektów prawnych usług społeczeństwa informacyjnego, w szczególności handlu elektronicznego w ramach rynku wewnętrznego¹⁴, dyrektywę nr 2000/35 z 29.6.2000 r. w sprawie zwalczania opóźnień w płatnościach w transakcjach handlowych¹⁵, dyrektywę nr 2002/447 z 6.6.2002 r. w sprawie uzgodnień dotyczących zabezpieczeń finansowych¹⁶, rozporządzenie nr 261/2004 z 11.2.2004 r. ustanawiające wspólne zasady odszkodowania i pomocy dla pasażerów w przypadku odmowy przyjęcia na pokład lub odwołania lub dużego opóźnienia lotów¹⁷, dyrektywę nr 2004/39 z 21.4.2004 r. w sprawie rynków instrumentów finansowych¹⁸, dyrektywę nr 2004/113 z 13.12.2004 r. wprowadzająca zasadę równego traktowania mężczyzn i kobiet w zakresie dostępu do towarów i usług oraz dostarczania towarów i usług¹⁹, rozporządzenie nr 1107/2006 z 5.7.2006 r. w sprawie praw osób niepełnosprawnych oraz osób o ograniczonej sprawności ruchowej podróżujących drogą lotniczą²⁰, dyrektywę nr 2006/123 z 12.12.2006 r. dotycząca usług na rynku wewnętrznym²¹, rozporządzenie nr 1371/2007 z 23.10.2007 r. dotyczące praw i obowiązków pasażerów w ruchu kolejowym²², czy też dyrektywę 2007/64 z 13.11.2007 r. w sprawie usług płatniczych w ramach rynku wewnętrznego²³. W większości tych aktów jako podstawę prawną ich wydania wskazano

¹³ Dz.Urz. UE 1986 L 382/17.

¹⁴ Dz.Urz. UE 2000 L 178/1.

¹⁵ Dz.Urz. UE 2000 L 200/35.

¹⁶ Dz.Urz. UE 2002 L 168/43.

¹⁷ Dz.Urz. UE 2004 L 46/1.

¹⁸ Dz.Urz. UE 2004 L 145/1.

¹⁹ Dz.Urz. UE 2004 L 373/37.

²⁰ Dz.Urz. UE 2006 L 204/1.

²¹ Dz.Urz. UE 2006 L 376/36.

²² Dz.Urz. UE 2007 L 315/14.

²³ Dz.Urz. UE 2007 L 319/ 1.

art. 114 TFUE, przy czym w niektórych wypadkach samodzielnie, a w niektórych uzupełniając go o podstawy szczególne.

Najbardziej widocznym przykładem aktywności Unii Europejskiej w zakresie prawa prywatnego jest jednak ochrona konsumentów, gdzie skutkiem wydania szeregu dyrektyw osiągnięto wysoki stopień harmonizacji. Współpraca w zakresie ochrony praw konsumentów rozwijała się stopniowo. W 1975 r. w Paryżu w Pierwszym Programie Ochrony Konsumentów i Polityki Informacyjnej przyjęto pięć praw konsumentów, które do dnia dzisiejszego wytyczają kierunek działań Unii Europejskiej w tej dziedzinie: prawo do bezpieczeństwa²⁴, prawo do ochrony interesów ekonomicznych²⁵, prawo do odszkodowania²⁶, prawo do informacji²⁷ i prawo do reprezentacji²⁸. Od wejścia w życie Jednolitego Aktu Europejskiego ochrona konsumentów znalazła swoją podstawę w prawie pierwotnym, rozwiniętą następnie przez traktat z Maastricht i traktat amsterdamski²⁹. Aktualnie cel Unii, jakim jest ochrona konsumentów, został określony w art. 169 TFUE³⁰. Najważniejsze akty prawne w zakresie ochrony konsumentów to: dyrektywa nr 85/374 z 25.7.1985 r. w sprawie zbliżenia przepisów ustawowych, wykonawczych i administracyjnych państw członkowskich odnoszących się do odpowiedzialności za wadliwy produkt³¹, dyrektywa nr 85/590 z 20.12.1985 r. o ochronie konsumentów w odniesieniu do umów zawartych poza lokalem przedsiębiorstwa³², dyrektywa nr 90/314 z 13.6.1990 r. w sprawie zorganizowanych podróży, wakacji i wycieczek³³, dyrektywa nr 93/13 z 5.4.1993 r. w sprawie nieuczciwych warun-

²⁴ Zgodnie z tym prawem na rynku wewnętrznym mogą znajdować się produkty nie zagrażające zdrowiu i życiu konsumentów.

²⁵ Prawo to zakazuje nadużywania przez przedsiębiorców ich pozycji przez stosowanie klauzul abuzywnych czy natarczywy marketing.

²⁶ Konsument winien mieć dostęp do pomocy w rozwiązywaniu sporów z przedsiębiorcami oraz do szybkiego i efektywnego sądownictwa.

²⁷ Konsument ma prawo do podejmowania świadomych wyborów w oparciu o rzetelną informację.

²⁸ Jest to skierowany do ustawodawcy postulat umożliwienia zajęcia stanowiska organizacjom reprezentującym konsumentów.

²⁹ E. Wieczorek, *Ochrona konsumenta* [w:] *Ochrona praw jednostek*, (red. Z. Brodecki), Warszawa 2004, s. 312 i n.

³⁰ Zgodnie z nim dążąc do popierania interesów konsumentów i zapewnienia wysokiego poziomu ochrony konsumentów Unia przyczynia się do ochrony zdrowia, bezpieczeństwa i interesów gospodarczych konsumentów, jak również do wspierania ich prawa do informacji, edukacji i organizowania się w celu zachowania ich interesów.

³¹ Dz.Urz. UE 1985 L 210/29.

³² Dz.Urz. UE 1985 L 372/34.

³³ Dz.Urz. UE 1990 L 158/59.

ków w umowach konsumenckich³⁴, dyrektywa nr 97/7 z 20.5.1997 r. w sprawie ochrony konsumentów w przypadku umów zawieranych na odległość³⁵, dyrektywa nr 99/44 z 25.5.1999 r. w sprawie niektórych aspektów sprzedaży towarów konsumpcyjnych i związanych z tym gwarancji³⁶, dyrektywa nr 2002/65 z 23.9.2002 r. dotycząca sprzedaży konsumentom usług finansowych na odległość oraz zmieniająca dyrektywę 90/619 oraz dyrektywy 97/7 i 98/27³⁷, dyrektywa nr 2005/29 z 11.5.2005 r. w sprawie nieuczciwych praktyk handlowych stosowanych przez przedsiębiorstwa wobec konsumentów na rynku wewnętrznym³⁸, dyrektywa nr 2008/48 z 23.4.2008 r. w sprawie umów o kredyt konsumencki³⁹, dyrektywa 2008/122 z 14.1.2009 r. w sprawie ochrony konsumentów w odniesieniu do niektórych aspektów umów timeshare, umów o długoterminowe produkty wakacyjne, umów odsprzedaży i wymiany⁴⁰. Istnieje ponadto szereg aktów prawnych o bardzo wąskim zakresie zastosowania, które również zawierają uregulowania mające na celu ochronę konsumenta jak np. dyrektywa nr 88/378 z 13.6.1988 r. dotycząca bezpieczeństwa zabawek⁴¹. Zauważyć należy, iż w zakresie harmonizacji przepisów dotyczących ochrony konsumentów nastąpiła znacząca zmiana. Pierwotnie ustawodawca unijny przyjął model harmonizacji minimalnej, dopuszczając aby poszczególne państwa przewidywały wyższy stopień ochrony niż wynikający z dyrektyw⁴². Granicami swobody państw członkowskich były z jednej strony ustawodawstwo unijne, z drugiej swobody traktatowe⁴³. Stanowisko to zostało jednak ocenione negatywnie w doktrynie, która podniosła szereg zarzutów m.in. odnoszących się do fragmentaryczności regulacji⁴⁴, niekonsekwen-

³⁴ Dz.Urz. UE 1993 L 95/29.

³⁵ Dz.Urz. UE 1997 L 144/19.

³⁶ Dz.Urz. UE 1999 L 171/12.

³⁷ Dz.Urz. UE 2002 L 271/16.

³⁸ Dz.Urz. EU 2004 L 149/22.

³⁹ Dz.Urz. UE 2008 L 133/66.

⁴⁰ Dz.Urz. UE 2009 L 33/10.

⁴¹ Dz.Urz. UE 1988 L 187/1.

⁴² E. Bagińska, *Teoretyczne aspekty umów konsumenckich na tle prawnoporównawczym*, [w:] *Europeizacja prawa prywatnego*, (red. M. Pazdan, W. Popiołek, E. Rott-Pietrzyk, M. Szpunar), Warszawa 2008, s. 17.

⁴³ S. Weatherill, *Beyond Permission? Shared Competence and Constitutional Change in the European Community* [w:] *Legal Issues of the Maastricht Treaty*, (red. D. O'Keefe i P. Tmomey), Chancery Law Publishing 1994, M. Dougan, *Minimum Harmonisation and the Internal Market*, „Common Market Law Review” 2000, nr 37, s. 853. Za P. Craig, G. De Burca, op.cit., s. 1195.

⁴⁴ W doktrynie fragmentaryczność regulacji wspólnotowych na obszarze prawa prywatnego określono jako „Brussels brick here and there”. S. Weatherill, *Reflection on the EC's Competence to Develop a 'European Contract Law'*, „European Review of Private Law” 2005, nr 5, s. 405.

cji w przyjmowaniu poszczególnych rozwiązań oraz zróżnicowanego poziomu ochrony w poszczególnych państwach członkowskich⁴⁵. Zauważono, iż uregulowania unijne obejmują jedynie wycinek danych stosunków społecznych nie uwzględniając specyfiki danego systemu prawnego, a stosowana w sprawach konsumenckich zasada minimalnej harmonizacji prowadzi do tego, iż poziom ochrony konsumenta w poszczególnych państwach jest zróżnicowany. Ponadto, mimo harmonizacji pomiędzy państwami członkowskimi utrzymywały się zasadnicze różnice w zakresie rozwiązań prawnych dotyczących często zasadniczych kwestii jak zawarcie umowy, formy czynności prawnych, odpowiedzialności za niewykonanie czy niewłaściwe wykonanie zobowiązania. Wszystko to wpływało negatywnie na funkcjonowanie rynku wewnętrznego i powodowało, iż harmonizacja nie realizowała postawionych przez nią celów. Ustawodawca unijny uznając zasadność podniesionych zarzutów, odstąpił od harmonizacji minimalnej na rzecz harmonizacji maksymalnej⁴⁶, która została zastosowana w aktach prawnych przyjmowanych po 2000 r.⁴⁷ Aktualnie toczą się prace nad projektem dyrektywy w sprawie praw konsumentów, która ma zastąpić dyrektywy nr 85/374 z 25.7.1985 r. w sprawie zbliżenia przepisów ustawowych, wykonawczych i administracyjnych państw członkowskich odnoszących się do odpowiedzialności za wadliwy produkt, 93/13 z 5.4.1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich, nr 97/7 z 20.5.1997 r. w sprawie ochrony konsumentów w przypadku umów zawieranych na odległość i nr 99/44 z 25.5.1999 r. w sprawie niektórych aspektów sprzedaży towarów konsumpcyjnych i związanych z tym gwarancji. Także w przypadku tego aktu prawnego planuje się zastosowanie harmonizacji zupełnej⁴⁸.

⁴⁵ F. Grzegorzczak, *Uwagi o reformie wspólnotowego prawa konsumenckiego*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2010, nr 10, s. 14.

⁴⁶ Patrz art. 22 ust. 1 dyrektywy dyrektywę nr 2008/48 w sprawie umów o kredyt konsumencki oraz uchylającą dyrektywę nr 87/102 (Dz.U. UE 2008 L 133/66), według którego w kwestiach uregulowanych przez dyrektywę państwa członkowskie nie mogą utrzymywać w prawie krajowym ani wprowadzać do niego przepisów odmiennych. Niedopuszczalne są więc zarówno odstępstwa na korzyść jak i na niekorzyść konsumentów, o ile dyrektywa tego sama nie dopuszcza. F. Grzegorzczak, op.cit., s. 17; M. Kłoda, *Niektóre uprawnienia konsumenta w nowej dyrektywie o kredycie konsumenckim*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2009, nr 11, s. 19.

⁴⁷ Dotyczy to w szczególności dyrektywy nr 2002/65 z 23.9.2002 r. dotycząca sprzedaży konsumentom usług finansowych na odległość, dyrektywy nr 2005/29 z 11.5.2005 r. w sprawie nieuczciwych praktyk handlowych stosowanych przez przedsiębiorstwa wobec konsumentów na rynku wewnętrznym zmieniającą i dyrektywy nr 2008/48 z 23.4.2008 r. w sprawie umów o kredyt konsumencki.

⁴⁸ F. Grzegorzczak, op.cit., s. 16.

Nie może budzić wątpliwości, iż wydanie dużej ilości aktów prawnych regulujących dany zakres stosunków prawa prywatnego w państwach członkowskich prowadzi do ujednoczenia i zbliżenia systemów prawnych państw członkowskich. Jednak podnoszone w doktrynie zarzuty, zwłaszcza dotyczące fragmentaryczności harmonizacji i niespójności porządków prawnych państw członkowskich z regulacjami unijnymi, skłaniały do podjęcia prób przyjęcia norm jednolitych, w ramach których zostały opracowane definicje norm abstrakcyjnych. Prace w tym zakresie podjęła Komisja ds. Europejskiego Prawa Kontraktów pod przewodnictwem Ole Lando, zwana powszechnie Komisją Lando. Komisja ta opracowała Zasady Europejskiego Prawa Kontraktów⁴⁹. Zasady te nawiązywały do Zasad Międzynarodowych Kontraktów Handlowych Unidroit i postanowień konwencji wiedeńskiej o międzynarodowej sprzedaży towarów z 1980 r.⁵⁰ Prace komisji Lando od 1998 r. były kontynuowane m. in. przez Grupę Studyjną ds. Europejskiego Kodeksu Cywilnego utworzoną z inicjatywy prof. C. von Bara, a także szereg innych grup⁵¹. Prace środowisk naukowych znalazły wsparcie ze strony instytucji unijnych. Latem 2001 r. Komisja opublikowała komunikat o europejskim prawie umów, w którym przedstawiła cztery możliwe warianty działania: nie podejmowanie żadnych kroków, wspieranie prac prowadzonych przez środowiska naukowe, poprawianie jakości dotychczasowej legislacji europejskiej i rozważenie europejskiego kodeksu cywilnego⁵². W lutym 2003 r. Komisja Unii Europejskiej przyjęła dokument pod nazwą „Bardziej spójne Europejskie Prawo Umów. Plan działania”. W dokumencie tym wyraziła stanowisko, iż różnice pomiędzy krajowymi systemami prawa i niespójność dorobku wspólnotowego stanowi przeszkodę dla prawidłowego funkcjonowania wspólnego rynku. Komisja wskazała, iż prace nad ujednoczeniem prawa prywatnego w ramach Unii Europejskiej powinny przebiegać na trzech płaszczyznach: prac nad Europejskim Kodeksem Cywilnym bez określania formalnej podstawy tych prac, stworzenia ujednoczonych reguł kontraktowych w zakresie obrotu gospodarczego

⁴⁹ J. Rajski, *Rola doktryny w procesie stopniowej europeizacji prawa prywatnego*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2007, z. 3, s. 605.

⁵⁰ J. Gołaszewski, *Współpraca sądowa w sprawach cywilnych i handlowych w Unii Europejskiej*, Warszawa 2007, s. 27.

⁵¹ M. W. Hesselink wymienia następujące grupy: Grupę Wspólnego Rdzenia, Europejską Grupę Prawa Deliktów, grupę Gandolfiego, grupę prawa ubezpieczeniowego, grupę dorobku wspólnotowego, grupę sprawiedliwości społecznej. M. W. Hesselink, *Polityczne aspekty europejskiego kodeksu cywilnego*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2006, z. 2, s. 319.

⁵² Com 2001, 398; J. Rajski, *Nowy etap rozwoju europejskiego prawa prywatnego*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2006, z. 1, s. 109.

i wreszcie stworzenia zasad europejskiego prawa umów i reguł prawa umów⁵³. Kolejnym dokumentem wydanym przez Komisję był „Europejskie Prawo Kontraktów i ocena dotychczasowego *acquis*. Droga naprzód” z października 2004 r.⁵⁴, który rozwijał trzy rozwiązania ujęte w planie działań przyjętym w lutym 2003 r. Na zlecenie Komisji podjęto prace nad przygotowaniem Wspólnego Zespołu Odniesień (ang. Common Frame of Reference), którego opracowanie powierzono w zasadniczej części Grupie Studyjnej ds. Europejskiego Kodeksu cywilnego i Europejskiej Grupie Badawczej ds. Istniejącego Unijnego Prawa Prywatnego, aczkolwiek w prace były również włączone inne grupy⁵⁵. Jednak przygotowanie i wprowadzenie europejskiego kodeksu cywilnego napotkało na istotną przeszkodę w postaci poważnych wątpliwości co do kompetencji Unii Europejskiej do przyjęcia takiego aktu i jego ewentualnej traktatowej podstawy. Kompetencje Unii są ograniczone zasadą pomocniczości i proporcjonalności, zgodnie z którymi Unia może podejmować działania w dziedzinach, które nie należą do jej wyłącznej kompetencji tylko wówczas, gdy cele zamierzonego działania nie mogą zostać osiągnięte w sposób wystarczający przez państwa członkowskie, a zakres i forma działania nie może wykraczać poza zakres tego, co jest konieczne dla osiągnięcia celów ustanowionych w traktatach założycielskich (art. 5 ust. 3 i 4 TUE). Zastosowanie, wskazywanego jako ewentualna podstawa kompetencyjna, art. 114 TFUE stało się problematyczne w świetle orzeczenia Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej w sprawie *Tobacco Advertising*⁵⁶. W orzeczeniu tym stwierdzono, iż ustawodawca unijny nie cieszy się generalną kompetencją do regulacji wspólnego rynku, a samo zróżnicowanie systemów prawnych nie jest wystarczającą podstawą do przyjęcia aktów prawnych w oparciu o art. 114 TFUE⁵⁷.

⁵³ Com 2003, 68.

⁵⁴ Com 2004, 651.

⁵⁵ J. Rajski, *Rola doktryny...*, s. 604.

⁵⁶ ETS, sprawa C 376/98 Zb.Orz. 1998 I-8419.

⁵⁷ „[T]he measure referred to in Article 100a are intended to improve the conditions for the establishment and functioning of the internal market. To construe that article as meaning that it vests in the Community legislature a general power to regulate the internal market would not only be contrary to the express wording of the provision cited above, but would also be incompatible with the principles embodied in Article 3b that the power of the Community are limited to those specifically conferred on it. Moreover a measure adopted on the basis of Article 100 a... must genuinely have as a object the improvement of the conditions for the establishment and functioning of the internal market. If a mere finding of disparities between national rules and the abstract risk of obstacles to the exercise of fundamental freedoms or off distortions of competition liable to result therefrom were sufficient to justify the choice of Article 100a as a legal base, judicial review of compliance with the proper legal basis might be nugatory”.

Orzeczenie w sprawie *Tobacco Advertising* nadało debacie w sprawie ujednoczenia przepisów prawa prywatnego w Unii Europejskiej nowy wymiar. Dyskusja dotychczas koncentrującą się wokół zagadnienia co powinno zostać zrobione zaczęła obejmować co – w świetle podstaw traktatowych – może być zrobione⁵⁸. Sporne pozostały również inne, równie istotne kwestie, w szczególności obligatoryjnego czy fakultatywnego charakteru projektowanego aktu prawnego czy też jego ograniczenia do spraw, w których występuje element transgraniczny.

Regulacje z zakresu prawa procesowego

Niezależnie od harmonizacji przepisów prawa prywatnego następującej na podstawie art. 114 TFUE rozwijała się współpraca sądowa w sprawach cywilnych i handlowych. Jej rozwój datuje się od przyjęcia 27.9.1968 r. przez ówczesnych członków EWG konwencji o jurysdykcji i wykonywaniu orzeczeń sądowych w sprawach cywilnych i handlowych, powszechnie zwanej konwencją brukselską⁵⁹. Przez długi czas był to jedyny akt prawny dotyczący współpracy sądowej w sprawach cywilnych w ramach Unii Europejskiej i wywarł on daleko idący wpływ na kształtowanie się i kierunki rozwoju europejskiego prawa procesowego. Szereg rozwiązań przyjętych w konwencji brukselskiej zostało powielonych w kolejnych aktach dotyczących współpracy sądowej w sprawach cywilnych i handlowych, przez co w znaczącej części zachowało aktualność orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwości, któremu jurysdykcji podlegała konwencja brukselska z mocy protokołu luksemburskiego podpisanego 3.6.1971 r.⁶⁰ Podstawową zasadą konwencji brukselskiej było uznanie, iż tylko jeden sąd powinien mieć w skali całej Wspólnoty jurysdykcję w danej sprawie, a jego orzeczenia powinny być uznawane i wykonywane we wszystkich państwach członkowskich⁶¹. W zakresie pod-

⁵⁸ S. Weatherill, *Reflection on the EC's Competance...*, s. 413.

⁵⁹ Podstawą prawną zawarcia konwencji brukselskiej był ówczesny art. 220 traktatu o ustanowieniu Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej, jakkolwiek wykraczała ona poza ramy wynikające z tego przepisu, gdyż oprócz uznawania i wykonywania orzeczeń regulowała też szczegółowo podstawy jurysdykcji każdego państwa.

⁶⁰ Protokół ten, który wszedł w życie 1.9.1975 r., przyznawał TS prawo do wykładni konwencji brukselskiej, traktatów akcesyjnych oraz samego protokołu luksemburskiego. F. R. Paulino Pereira, *Ogólna charakterystyka konwencji brukselskiej z dn. 27 września 1968 r. i konwencji lugańskiej z 16 września 1988 r.*, KPP 1999, z. 4, s. 685.

⁶¹ W. Czaplński, *Obszar wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości*, Warszawa 2005, s. 145.

staw jurysdykcji konwencja brukselska zrywała całkowicie z łącznikiem obywatelstwa⁶² i zgodnie z zasadą *actor sequitur forum rei* jako zasadniczą podstawę jurysdykcji ustanawiała miejsce zamieszkania pozwanego⁶³. Wprowadzenie jednolitych reguł dotyczących jurysdykcji krajowej umożliwiło wprowadzenie liberalnych postanowień w zakresie uznawania i wykonywania orzeczeń⁶⁴. Jako podstawę przyjęto zasadę automatycznego uznania orzeczeń sądowych, bez potrzeby żadnego szczególnego postępowania. Jednocześnie, na wypadek sporu, przewidziano, iż każda ze stron może wystąpić z wnioskiem o ustalenie, że orzeczenie podlega bądź nie podlega uznaniu. Uznanie orzeczenia mogło być również przedmiotem ustaleń prejudycjalnych. Precyzyjnie określono przesłanki odmowy uznania orzeczenia lub odmowy jego wykonania. W przedmiocie wykonania orzeczenia jako zasadę przyjęto, iż na pierwszym etapie postępowania dłużnik nie ma możliwości zajęcia stanowiska. Dopiero na etapie postępowania odwoławczego postępowania nabiera charakteru kontradyktoryjnego, przy czym sąd, do którego wystąpiono o uznanie nie jest uprawniony do merytorycznej kontroli trafności rozstrzygnięcia ani, co do zasady, do kontroli jurysdykcji sądu kraju pochodzenia orzeczenia (ang. State of origin, fr. Etat membre d'origine). Orzeczenie będące przedmiotem uznania lub wykonania nie musiało być prawomocne, a jedynie wykonalne w państwie pochodzenia⁶⁵.

⁶² T. Ereciński, J. Ciszewski, *Komentarz do kodeksu postępowania cywilnego. Część trzecia. Przepisy z zakresu międzynarodowego postępowania cywilnego*, Warszawa 2001, s. 20.

⁶³ Omówienie podstaw jurysdykcji w europejskim prawie procesowym w sprawach cywilnych i handlowych patrz: J. Ciszewski, *Konwencja z Lugano. Komentarz*, Warszawa 2004; T. Ereciński, J. Ciszewski, op.cit., s. 29; J. Gołaszewski, op.cit., s. 30; S. Hackspiel, *Podstawy jurysdykcji*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 1999, z. 4, s. 705; D. Miąsik, *Jurysdykcja krajowa w sprawach o naruszeniach prawa ochronnych do znaków towarowych oraz ochrony konkurencji w prawie wspólnotowych (zarys problematyki)* [w:] *Współpraca sądowa w sprawach cywilnych i karnych*, (red. W. Czaplński i A. Wróbel), Warszawa 2007, s. 75; M. Radwan, *Badanie jurysdykcji w postępowaniu cywilnym – uwagi na tle praktycznym*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2009, nr 2, s. 20; A. M. Rouchaud, *Jurysdykcja umowna*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 1999, z. 4, s. 729; K. Weitz, *Europejskie prawo procesowe cywilne* [w:] *Stosowanie prawa Unii Europejskiej przez sądy*, (red. A. Wróbel), Zakamycze 2006, s. 487; tenże, *Jurysdykcja krajowa oraz uznawanie i wykonywanie orzeczeń w sprawach cywilnych i handlowych w świetle prawa wspólnotowego*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2004, z. 1, s. 215.

⁶⁴ A. Włosińska, *Odmowa uznania zagranicznego orzeczenia sądowego w świetle postanowień konwencji lugańskiej*, Zakamycze 2002, s. 83.

⁶⁵ W przedmiocie systemu uznawania i wykonywania orzeczeń ustanowionego przez konwencję brukselską patrz: J. Ciszewski, *Konwencja z Lugano...*; T. Ereciński, J. Ciszewski, op.cit., s. 261; J. Gołaszewski, op.cit., s. 57; R. Ch. Verschuur, *Uznanie i wykonanie orzeczeń zagranicznych*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 1999, z. 4, s. 761; K. Weitz, *Europejskie prawo proce-*

Znaczący rozwój współpracy sądowej w sprawach cywilnych nastąpił po przyjęciu traktatu amsterdamskiego, na mocy którego doszło do przesunięcia współpracy sądowej w sprawach cywilnych do pierwszego, wspólnotowego filara Unii Europejskiej. Umożliwiło to rezygnację z umów międzynarodowych jako środka współpracy na rzecz wspólnotowych aktów prawa pochodnego tj. rozporządzeń i dyrektyw⁶⁶. Przesunięcie podstaw współpracy sądowej w sprawach sądowych i cywilnych szybko doprowadziło do przyjęcia nowych aktów prawnych regulujących różne aspekty współpracy sądowej w sprawach cywilnych i handlowych. 29.5.2000 r. Rada Wspólnoty Europejskiej przyjęła rozporządzenie nr 1346/2000 o postępowaniu dotyczącym niewypłacalności⁶⁷ (dalej: rozporządzenie 1346/2000), nr 1347/2000 o jurysdykcji i wykonywaniu orzeczeń w sprawach małżeńskich oraz dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej za wspólne dzieci obojga małżonków⁶⁸ (dalej: rozporządzenie Bruksela II) i nr 1348/2000 o doręczaniu dokumentów sądowych i pozasądowych w sprawach cywilnych i handlowych⁶⁹ (dalej: rozporządzenie 1348/2000). Uchwalenie tych aktów nastąpiło tak szybko, albowiem przy ich przyjmowaniu wykorzystano prace nad konwencjami przygotowanymi w oparciu o art. K. 3 TUE, które nie weszły w życie z uwagi na problemy z ich ratyfikacją⁷⁰.

Celem rozporządzenie 1346/2000 było ustanowienie reguł jurysdykcji i uznawania orzeczeń w sprawach dotyczących niewypłacalności, który z jednej strony gwarantowałby zaspokojenie wierzycieli, z drugiej umożliwiałby sprawne przeprowadzenie postępowania upadłościowego⁷¹. Postępowanie upadłościowe, w przeciwieństwie do takich kwestii jak pomoc prawna czy uznawanie i wykonanie orzeczeń, przez długi okres czasu nie było przedmiotem prac mających na celu ujednoczenie zasad prawa prywatnego międzynarodowego i to zarówno w aspekcie procesowym jak i materialnym⁷², dlatego rozporzą-

sowe...; tenże, *Konwencja z Lugano. Wykonalność zagranicznych orzeczeń przed sądami polskimi*, Warszawa 2002; A. Włosińska, op.cit.

⁶⁶ K. Weitz, *Europejskie prawo procesowe...*, s. 478.

⁶⁷ Dz.U. UE 2000 L 160/1.

⁶⁸ Dz.U. UE 2000 L 160/19.

⁶⁹ Dz.U. UE 2000 L 160/37.

⁷⁰ J. Ciszewski, *Doręczanie dokumentów sądowych i pozasądowych w sprawach cywilnych i handlowych w państwach UE. Komentarz*, Warszawa 2005, s. 23; A. Wudarski, *Doręczanie pism procesowych w ujęciu prawnoporównawczym*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2003, z. 4, s. 909.

⁷¹ W. Czapliński, op.cit., s. 148.

⁷² J. Gołaszewski, op.cit., s. 253.

dzenie wypełniało tę lukę. Rozporządzenie 1346/2000 ma zastosowanie w przypadku tzw. upadłości transgranicznych tj. takich, których skutki wykraczają poza granice jednego państwa⁷³ i przewiduje dwa typy postępowań: główne, mające charakter uniwersalny i obejmujące cały majątek dłużnika na terytorium Unii Europejskiej i terytorialne⁷⁴, ograniczone do mienia położonego na terenie danego państwa członkowskiego. Właściwym do przeprowadzenia postępowania głównego jest sąd państwa, w którym znajduje się główny ośrodek interesów dłużnika. Postępowanie to jest uznawane *ex lege* w innych państwach członkowskich Unii Europejskiej i uznanie to dotyczy nie tylko orzeczenia o ogłoszeniu upadłości, ale również wszelkich orzeczeń wydanych w jej toku. Z kolei postępowania terytorialne mogą być postępowaniami samoistnymi, wszczętymi przed ogłoszeniem upadłości w postępowaniu głównym lub postępowaniem wtórnym (równoległym), wszczętym po ogłoszeniu postępowania głównego. Postępowanie terytorialne może być wszczęte co do zasady po ogłoszeniu upadłości w postępowaniu głównym, natomiast ogłoszenie upadłości w postępowaniu głównym jest samoistną przesłanką orzeczenia upadłości terytorialnej⁷⁵.

Rozporządzenie Bruksela II obejmowało jurysdykcję i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich tzn. o rozwód, separację i unieważnienie małżeństwa, a także kwestie dotyczące władzy rodzicielskiej, o ile były one rozpoznawane przy okazji spraw małżeńskich. Rozporządzenie ma charakter kolizyjny, a nie unifikujący prawo⁷⁶. W rozporządzeniu przyjęto 6 podstaw jurysdykcji opartych na łączniku zwyczajnego pobytu jednej ze stron (ang. habitual residence, fr. residence habituelle) oraz jedną podstawę opartą na łączniku wspólnego obywatelstwa małżonków. Sądy mające jurysdykcję w zakresie rozwodu, separacji i unieważnienia małżeństwa mogły rozstrzygać o władzy rodzicielskiej nad dziećmi stron, o ile miały one miejsce zwyczajnego pobytu w tym państwie. W kwestii uznania i wykonania przyjęto podobne zasady jak w konwencji brukselskiej tj. jako podstawę przyjęto uznanie automatyczne, nie wykluczając w razie sporu wszczęcia stosownego postępowania sądowego. Rozporządzenie Bruksela II obowiązywało do 1.5.2005 r.⁷⁷, kiedy to

⁷³ Ibidem, s. 254.

⁷⁴ W polskiej doktrynie używane są nazwy „postępowanie wtórne”, „postępowania szczególne” czy „postępowanie szczególne”. J. Gołaszewski, op.cit., s. 259.

⁷⁵ Omówienia rozporządzenia 1346/2000 dokonał J. Gołaszewski, op.cit., s. 253.

⁷⁶ Ibidem, s. 151.

⁷⁷ Formalnie rozporządzenie Bruksela II bis weszło w życie 1.8.2004 r. z tym, że większość jego postanowień mogła być stosowana od 1.5.2005 r. K. Weitz, *Jurysdykcja krajowa w spra-*

zostało zastąpione przez rozporządzenie nr 2201/2003 z 27.11.2003 r. w sprawie uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich oraz w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej uchylające rozporządzenie nr 1347/2000⁷⁸ (dalej: rozporządzenie Bruksela II bis). Rozporządzenie Bruksela II bis, w przeciwieństwie do rozporządzenia Bruksela II, regulowało kwestię jurysdykcji i uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach dotyczących władzy rodzicielskiej, w tym także kontaktów z dzieckiem, niezależnie od tego, czy kwestia ta była rozpoznawana przy okazji spraw o rozwód, separacje czy unieważnienie małżeństwa czy też samodzielnie. W pozostałym zakresie powieliło ono rozwiązania obowiązujące w rozporządzeniu Bruksela II⁷⁹.

Zakres rozporządzenia 1348/2000 był podobny jak konwencji haskiej o doręczeniu za granicą dokumentów sądowych i pozasądowych w sprawach cywilnych i handlowych sporządzonej w Hadze 15.11.1965 r.⁸⁰, do której przystąpiły wszystkie państwa członkowskie Unii Europejskiej za wyjątkiem Austrii, Węgier i Malty⁸¹. Zrezygnowano jednak z trybu przekazywania dokumentów za pośrednictwem organów centralnych, wprowadzając za to system bezpośredniego porozumiewania się wyznaczonych przez każde państwo instytucji odpowiedzialnych za doręczenia. Organy centralne dokonywały doręczeń jedynie w wyjątkowych wypadkach, gdy nie można było dokonać doręczenia w sposób standardowy. Decentralizacja sposobu doręczeń i umożliwienie dokonywania doręczeń przez pocztę w szerokim stopniu przyczyniły się do ułatwienia i uproszczenia dokonywania doręczeń w innym państwie członkowskim. Nie sposób jednak nie zauważyć, iż część państw wskazała jedynie po jednym organie jako jednostce przyjmującej i przekazującej, co stało w oczywistej sprzeczności z ideą decentralizacji i szybkości doręczenia przyjętą w rozporządzeniu 1348/2000⁸². 13.11.2008 r. weszło w życie rozporządzenie nr 1393/2007 z 13.11.2007 r. dotyczące doręczenia w państwach członkowskich dokumentów sądowych i pozasądowych w sprawach cywilnych i han-

wach małżeńskich oraz w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej w prawie wspólnotowym, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2007, z. 1, s. 83, patrz też art. 72 rozporządzenie Bruksela II bis.

⁷⁸ Dz.Urz. UE 2003 L 338/1.

⁷⁹ Bliższego omówienia rozporządzenia Bruksela II i Bruksela II bis patrz: J. Ciszewski, *Europejskie prawo małżeńskie i dotyczące odpowiedzialności rodzicielskiej. Komentarz*, Warszawa 2004; J. Gołaszewski, op.cit., s. 96; K. Weitz, *Europejskie prawo procesowe...*, s. 642; tenże, *Jurysdykcja krajowa w sprawach małżeńskich...*, s. 83.

⁸⁰ Dz.U. z 2000 r., Nr 87, poz. 968.

⁸¹ J. Ciszewski, *Doręczanie dokumentów sądowych...*, s. 19.

⁸² Ibidem, s. 46.

dlowych oraz uchylające rozporządzenie Rady Wspólnoty Europejskiej nr 1348/2000⁸³. Rozporządzenie to nie wprowadziło zasadniczych zmian w stosunku do rozporządzenia 1348/2000⁸⁴.

W związku z „uwspólnowaniem” problematyki współpracy sądowej w sprawach cywilnych 22.12.2000 r. Rada Wspólnot Europejskich przyjęła rozporządzenie nr 44/2001 w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych⁸⁵ (dalej Bruksela I), które od 1.3.2002 r. zastąpiło konwencję brukselską w stosunkach pomiędzy państwami członkowskimi za wyjątkiem Danii. Rozporządzenie to ma takim samym zakresem jak konwencja brukselska i w zasadzie powielalo rozwiązania przyjęte w tej konwencji. Wprowadzone zmiany nie były wielkie i wynikały one z faktu, iż rozporządzenie zostało przyjęte w czasie, gdy ukończono już podjęte w 1997 r. prace nad zmianami konwencji brukselskiej i lugańskiej. W rezultacie zmiany te zostały uwzględnione w tekście rozporządzenia, podczas gdy nie wprowadzono ich jeszcze do tekstu obu konwencji⁸⁶.

Dnia 28.5.2001 r. przyjęto rozporządzenie nr 1206/2001 o współpracy między sądami państw członkowskich w dziedzinie przeprowadzenia dowodów w sprawach cywilnych i handlowych⁸⁷ (dalej: rozporządzenie 1206/2001). Akt ten został przyjęty na wniosek Niemiec, jednak w toku prac przedstawiony projekt, nie różniący się znacząco od konwencji haskiej z 18.3.1970 r. o przeprowadzaniu dowodów za granicą w sprawach cywilnych i handlowych⁸⁸, został istotnie zmieniony⁸⁹. Zasadniczym celem rozporządzenia 1206/2001 było zagwarantowanie szybkiego i sprawnego wykonywania wniosków o przeprowadzenie dowodów⁹⁰. Przewidziano dwa podstawowe sposoby przeprowadzenia dowodów w sprawach transgranicznych: rekwizycję czynną, kiedy to dowód

⁸³ Dz.Urz. UE 1997 L 324/79.

⁸⁴ Zmiany wprowadzone rozporządzeniem 1393/2007 dotyczyły doprecyzowania następstw odmowy przyjęcia doręczanych dokumentów z uwagi na brak tłumaczenia, w którym to zakresie przyjęto stanowisko ETS zawarte w orzeczeniu w sprawie *Leffler* (wyrok TS z 8.11.2005 r., sprawa C 443/03), ujednoczenia zasad doręczania przez pocztę oraz ustalania kosztów w doręczeniu. Dalsze omówienia rozporządzenia 1348/2000 vide: J. Ciszewski, *Doręczanie dokumentów sądowych...*; J. Gołaszewski, op.cit., s. 132; P. Meijknecht, *Doręczanie dokumentów w obrocie międzynarodowym: Europejska konwencja z 1997 r.*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 1999, z. 4, s. 799; K. Weitz, *Europejskie prawo procesowe...*, s. 697; A. Wudarski, op.cit., s. 877.

⁸⁵ Dz.Urz. UE 2001 L 12/1.

⁸⁶ K. Weitz, *Europejskie prawo procesowe...*, s. 487.

⁸⁷ Dz.Urz. UE 2001 L 174/1.

⁸⁸ Dz.U. z 2000 r., Nr 50, poz. 582.

⁸⁹ K. Weitz, *Europejskie prawo procesowe...*, s. 717.

⁹⁰ J. Gołaszewski, op.cit., s. 116.

jest przeprowadzany przez sąd wezwany i rekwizycję bierną, gdy dowód jest przeprowadzany przez sąd państwa, przed którym toczy się postępowanie. Pojęcie „przeprowadzenie dowodu” podlega wykładni autonomicznej i należy rozumieć przez nie wszelkie czynności zmierzające do ustalenia stanu faktycznego względnie wytworzenia przekonania co do tego stanu na potrzeby postępowania rozpoznawczego⁹¹. Rozporządzenie 1206/2001 weszło w życie 1.1.2004 r.⁹²

Dnia 27.1.2003 r. Rada Wspólnot Europejskich przyjęła dyrektywę nr 2003/8 o poprawie dostępu do wymiaru sprawiedliwości w sporach o charakterze transgranicznym⁹³ (dalej zwaną dyrektywą o pomocy prawnej). Dyrektywa ta jest normatywną kontynuacją porozumienia europejskiego w sprawie przekazywania wniosków o przyznanie pomocy sądowej podpisanego w Strasburgu 27.1.1977 r. i konwencji haskiej z 25.10.1980 r. o ułatwieniu dostępu do wymiaru sprawiedliwości w stosunkach międzynarodowych⁹⁴. Celem dyrektywy jest ułatwienie jednostkom dostępu do wymiaru sprawiedliwości przez ustanowienie minimalnych wspólnych zasad odnoszących się do pomocy prawnej w sporach transgranicznych o charakterze cywilnych i handlowym⁹⁵. Sporem transgranicznym jest spór, który toczy się w innym państwie niż to, w którym osoba fizyczna ma miejsce zamieszkania lub stałego pobytu⁹⁶. Dyrektywa ma zastosowanie do obywateli Unii Europejskiej oraz osób mających miejsce za mieszkania lub stały pobyt na terenie jednego z państw członkowskich

⁹¹ K. Weitz *Europejskie prawo procesowe...*, s. 720.

⁹² Szczegółowe omówienie rozporządzenia 1206/2001 patrz: J. Ciszewski, *Przeprowadzanie dowodów w sprawach cywilnych i handlowych w państwach UE*, Warszawa 2005; J. Gołaszewski, op.cit., s. 116; K. Weitz *Europejskie prawo procesowe...*, s. 717.

⁹³ Dz. Urz. UE 2003 L 26/15.

⁹⁴ K. Gonera, *Pomoc prawna w sporach transgranicznych cywilne* [w:] *Stosowanie prawa Unii Europejskiej przez sądy*, (red. A. Wróbel), Zakamycze 2006, s. 737; J. Gołaszewski, op.cit., s. 152.

⁹⁵ K. Kowalik-Bańczyk, *Pojęcie sporu transgranicznego w dyrektywie Rady nr 2003/8/WE*, [w:] *Współpraca sądowa w sprawach cywilnych i karnych*, (red. W. Czapliński, A. Wróbel), Warszawa 2007, s. 40.

⁹⁶ Pojęcie stałego (zwykłego) pobytu nie jest zdefiniowane w prawie polskim. W doktrynie polskiej przyjmuje się dość jednolicie, iż chodzi o miejsce, gdzie ześrodkowane są sprawy życiowe i interesy ekonomiczne osoby fizycznej (J. Gołaszewski, op.cit., s. 160) lub miejsce, w którym osoba zwykle i stale przebywa, przy czym jej zamiar pozostawania w tym miejscu nie ma znaczenia (R. Zegadło, za K. Kowalik-Bańczyk, op.cit., s. 67). Również K. Weitz przyjmuje, iż dla ustalenia stałego pobytu decydujące znaczenie mają przede wszystkim okoliczności faktyczne, elementy wolicjonalne nie są konieczne dla ustanowienia zwykłego pobytu, aczkolwiek wskazuje, iż stanowisko doktryny zagranicznej nie jest już takie jednolite., zob. K. Weitz, *Jurysdykcja krajowa w sprawach małżeńskich...*, s. 96.

Unii. Pomoc prawna obejmuje doradztwo przedprocesowe, reprezentację w sądzie i pomoc w ponoszeniu kosztów postępowania lub zwolnienie od nich. Warunkiem przyznania pomocy prawnej jest niezdolność osoby fizycznej do poniesienia kosztów postępowania z uwagi na jej sytuację ekonomiczną, a przesłanką negatywną oczywista bezzasadność powództwa. Pomoc prawna może być przyznana zarówno w państwie, w którym osoba o nią występująca ma miejsce zamieszkania lub stałego pobytu jak i w państwie, w którym toczy się lub ma być wszczęte postępowanie albo w którym ma być wykonane orzeczenie, przy czym zakres pomocy w obu przypadkach jest różny. Organ państwa zamieszkania lub stałego pobytu wnioskodawcy zwany organem przekazującym (ang. transmitting authority, fr. l'autorité expéditrice) pomaga wnioskodawcy w prawidłowym wypełnieniu wniosku, skompletowaniu wniosku i załączeniu koniecznych tłumaczeń, a następnie przekazuje go właściwemu organowi państwa, w którym postępowanie toczy się, ma być wszczęte lub orzeczenie ma być wykonane zwanemu organem przejmującym (ang. receiving authority, fr. l'autorité réceptrice). Dyrektywa o pomocy prawnej została implementowana w Polsce ustawą z 17.12.2004 r. o prawie pomocy w postępowaniu w sprawach cywilnych prowadzonych w państwach członkowskich Unii Europejskiej⁹⁷.

Kolejnym ważnym krokiem w budowaniu obszaru swobodnego przepływu orzeczeń było przyjęcie 21.4.2004 r. rozporządzenia nr 805/2004 o ustanowieniu europejskiego tytułu egzekucyjnego dla roszczeń bezspornych⁹⁸ (dalej: rozporządzenie o ETE), które weszło w życie 21.1.2005 r. Rozporządzenie to ma przedmiotowy zakres zastosowania identyczny jak rozporządzenie Bruksela I⁹⁹. Podstawową założeń tego rozporządzenia było przyjęcie zasady,

⁹⁷ Dz.U. z 2005 r., Nr 10, poz. 67; postanowienia dyrektywy o dostępie do wymiaru sprawiedliwości i ustawy z 17.12.2004 r. omawiają: J. Gołaszewski, op.cit., s. 150; K. Gonera, op.cit.; K. Kowalik-Bańczyk, op.cit., s. 39.

⁹⁸ Dz.Urz. UE 2004 L 143/15.

⁹⁹ Wprawdzie w art. 2 ust. 1 definiującym zakres rozporządzenia o ETE wskazano, iż nie ma ono zastosowania do spraw dotyczących odpowiedzialności państwa za działania i zaniechania w ramach wykonywania władzy publicznej, jednak wyłączenie to nie stanowi żadnego *novum*, a jedynie potwierdzenie zasad wypracowanych w orzecznictwie ETS. Patrz M. Taborowski, W. Sadowski, *Wybrane problemy stosowania rozporządzenia nr 805/2004 w sprawie utworzenia Europejskiego Tytułu Egzekucyjnego dla roszczeń bezspornych*, [w:] *Współpraca sądowa w sprawach cywilnych i karnych*, (red. W. Czapliński, A. Wróbel), Warszawa 2007, s. 138 i przytoczone tam orzeczenia ETS. Takie samo stanowisko zajmuje T. Darkowski, *Zniesienie sądowego stwierdzenia wykonalności orzeczeń zagranicznych we wspólnym obszarze sądowym-porównanie istniejących instrumentów* [w:] *Współpraca sądowa w sprawach cywilnych i karnych*, (red. W. Czapliński, A. Wróbel), Warszawa 2007, s. 8.

iż orzeczenia sądowe stwierdzające roszczenia pieniężne, uznane przez dłużnika lub niekwestionowane przez niego, powinny podlegać wykonaniu na terenie innych państw członkowskich Unii Europejskiej bez konieczności wszczynania żadnej procedury dotyczącej jego wykonania. Rezygnacji z wymogu uzyskania *exequatur* towarzyszyło ustanowienie ujednoczonych reguł postępowania dotyczących prawidłowego powiadomienia pozwanego o procesie i jego przedmiocie¹⁰⁰ oraz o czynnościach, które powinien podjąć dla zakwestionowania roszczenia. Od wydania zaświadczenia nie przewidziano środków odwoławczych w państwie wykonania orzeczenia, jedynie w państwie, w którym zostało ono wydane dłużnik może wnieść o jego uchylenie lub sprostowanie. Jedynym przypadkiem, w którym sąd państwa wykonania został upoważniony do odmowy wykonania orzeczenia była sprzeczność orzeczenia podlegającego wykonaniu z innym wcześniejszym orzeczeniem dotyczącym tego samego stosunku, przy czym niemożność pogodzenia nie mogła być podniesiona w formie zarzutu w postępowaniu przez sądem State of origin¹⁰¹. Ustanowienie europejskiego tytułu egzekucyjnego było znaczącym krokiem w ustanowieniu obszaru swobodnego przepływu orzeczeń (ang. area of free movement of judgements, fr. l'espace de la libre circulation des decisions judiciaire) z uwagi na całkowite wyeliminowanie postępowania w przedmiocie udzielenia *exequatur*.

Następnym aktem prawnym z zakresu współpracy sądowej w sprawach cywilnych było przyjęte 12.12.2006 r. rozporządzenie nr 1896/2006 ustanawiające postępowanie w przedmiocie europejskiego nakazu zapłaty¹⁰² (dalej: rozporządzenie o ENZ). Akt ten ma zastosowanie do transgranicznych spraw cywilnych i handlowych tj. spraw w których jedna ze stron mieszka lub ma miejsce stałego pobytu w innym państwie niż sąd rozpoznających sprawę. Ma on charakter fakultatywny i skorzystanie z niego zależy od powoda, który również może skorzystać z środków dochodzenia roszczeń przewidzianych przez prawo krajowe. Przedmiotem postępowania może być jedynie dochodzenie kwoty pieniężnej. Podobnie jak rozporządzenie o ETE rozporządzenie o ENZ zawiera normy ujednoczone dotyczące w szczególności

¹⁰⁰ Wynikało to z faktu, iż najczęstszą przyczyną odmowy uznania lub wykonania orzeczenia były właśnie nieprawidłowości dotyczących doręczenia pozwu lub pisma wszczynającego postępowanie. T. Darkowski, op.cit., s. 25.

¹⁰¹ W przedmiocie rozporządzenia o ETE patrz: T. Darkowski, op.cit., s. 3; J. Gołaszewski, op.cit., s. 76; M. Taborowski, W. Sadowski, op.cit., s. 133; K. Weitz, *Europejskie prawo procesowe...*, s. 621; tenże, *Europejski tytuł egzekucyjny dla roszczeń bezspornych*, Warszawa 2009.

¹⁰² Dz.Urz. UE 2006 L 399/1.

podstaw wydania nakazu, jego doręczenia czy wniesienia sprzeciwu, jednak, w przeciwieństwie do rozporządzenie o ETE, rozporządzenie o ENZ nie koncentruje się na określeniu zasad wzajemnego uznania i wykonania orzeczeń, tylko na stworzeniu autonomicznej procedury¹⁰³. Rozwiązania przyjęte w rozporządzeniu o ENZ w są bliskie polskiemu postępowaniu nakazowemu w postępowaniu upominawczym¹⁰⁴. W razie braku sprzeciwu europejski nakaz zapłaty uprawomocnia się i może być wykonywany w każdym państwie Unii Europejskiej bez konieczności uznawania go czy nadawania mu *exequatur*. Przesłanki odmowy wykonania orzeczenia zostały określone podobnie jak w przypadku rozporządzenie o ETE, z tym że dodatkową podstawą odmowy wykonania nakazu była zapłata należności przez dłużnika¹⁰⁵.

Kolejnym aktem wyłącznie z zakresu procedury cywilnej przyjętym przez Unię Europejską jest rozporządzenie nr 861/2007 z 11.7.2007 r. ustanawiające europejskie postępowanie w sprawie drobnych roszczeń¹⁰⁶ (dalej: rozporządzenie 861/2007). Rozporządzenie to ustanowiło kolejny, fakultatywny tryb dochodzenia roszczeń w sprawach o charakterze transgranicznym, w których wartość przedmiotu sporu nie przekracza 2.000 euro. W rozporządzeniu przyjęto szereg rozwiązań procesowych występujących wcześniej w rozporządzeniach o ETE i ENZ¹⁰⁷, wprowadzając jednocześnie nowe instytucje, wcześniej nie znane europejskiemu procesowi cywilnemu odnoszące się np. do przeprowadzania rozprawy. Orzeczenie wydane w europejskim postępowaniu w sprawie roszczeń drobnych jest natychmiast wykonalne, niezależnie od tego czy prawo krajowe przewiduje możliwość wniesienia odwołania. Jako zasadę przyjęto doręczenia dokumentów przez pocztę za potwierdzeniem daty doręczenia. Podobnie jak w rozporządzeniu o ETE i ENZ szereg postanowień rozporządzenia ma na celu realizację zasady prawa do słusznego procesu¹⁰⁸.

¹⁰³ T. Darkowski, op.cit., s. 19.

¹⁰⁴ M. Arciszewski, *Europejski nakaz zapłaty*, „Monitor Prawniczy” 2008, nr 1.

¹⁰⁵ Omówienia europejskiego postępowania nakazowego dokonali M. Arciszewski, op.cit.; J. Pisuliński, *Europejski nakaz zapłaty*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2008, nr 1, s. 4; tenże, *Orzeczenie sądu w europejskim postępowaniu nakazowym*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2009, nr 1, s. 4.

¹⁰⁶ Dz.Urz. UE 2007 L 199/1.

¹⁰⁷ Dotyczy to w szczególności takich kwestii definicja sprawy transgranicznej (art. 3), obligatoryjne stosowanie formularzy (art. 4 ust. 1 i 5 ust. 3 i 6), brak przymusu adwokackiego (art. 10), warunki ponownego rozpoznania sprawy (art. 18) czy odmowy wykonania (art. 22).

¹⁰⁸ Patrz art. 12 ust. 2, 14. ust. 1 czy 18 ust. 1 rozporządzenia, jak również pkt 22, 23, 27 i 28 preambuły.

W dnia 21.5.2008 r. została przyjęta dyrektywa 2008/52 w sprawie niektórych aspektów mediacji w sprawach cywilnych i handlowych¹⁰⁹. Dyrektywa ta stanowi wyraz zainteresowania ustawodawcy unijnego alternatywnymi sposobami rozwiązywania sporów prawnych (ang. alternative dispute resolution, ADR). Ma ona zastosowanie jedynie w postępowaniach o charakterze transgranicznym. Nakłada ona na państwa członkowskie obowiązek wspierania i propagowania idei mediacji rozumianej jako dobrowolne postępowanie mające na celu osiągnięcia porozumienia przez skonfliktowane strony.

Harmonizacja prawa prywatnego międzynarodowego w Unii Europejskiej

Drugą, oprócz konwencji brukselskiej, umową międzynarodową o zasadniczym znaczeniu dla prawa prywatnego była przyjęta 19.6.1980 r. w Rzymie konwencja o prawie właściwym dla zobowiązań umownych, zwana konwencją rzymską¹¹⁰. Przyjęcie konwencji było uwiecznieniem 13-letnich prac, podjętych niedługo po opracowaniu konwencji brukselskiej. W trakcie początkowych prac rozważano ujednoczenia norm prawa prywatnego międzynarodowego zarówno dla zobowiązań umownych jak i pozaumownych, jednak po wejściu do grupy ekspertów przedstawiciele Wielkiej Brytanii, Irlandii i Danii prace zostały ograniczone do zobowiązań wynikających z umów¹¹¹. 19.12.1988 r. konwencja rzymska została uzupełniona dwoma protokołami, na mocy których sądy krajowe mogą zwracać się do Trybunału Sprawiedliwości o dokonanie jej interpretacji. Konwencja weszła w życie 1.4.1991 r., po ratyfikacji jej przez Wielką Brytanię, jakkolwiek jej postanowienia były przyjmowane przez państwa członkowskie jeszcze przed wejściem samej konwencji w życie¹¹². Uchwalenie konwencji rzymskiej jest uważane za znaczne osiągnięcie legislacyjne¹¹³ i przyczyniła się ona w znacznym stopniu do ujednoczenia norm kolizyjnych obowiązujących w poszczególnych państwach członkowskich¹¹⁴.

¹⁰⁹ Dz.Urz. UE 2008 L 136/3.

¹¹⁰ Dz.Urz. UE 2005 C 169/10.

¹¹¹ J. Skąpski, *Konwencja EWG z 19 czerwca 1980 o prawie właściwym dla zobowiązań umownych jako „model” dla regulacji międzynarodowego prawa obligacyjnego w prawach krajowych, ze szczególnym uwzględnieniem prawa polskiego*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 1994, z. 2, s. 188.

¹¹² Ibidem, s. 187; J. Gołaszewski, op.cit., s. 174.

¹¹³ J. Skąpski, op.cit., s. 190.

¹¹⁴ J. Gołaszewski, op.cit., s. 175.

Podobnie jak w przypadku konwencji brukselskiej, po przyjęciu traktatu amsterdamskiego rozpoczęły się prace nad zastąpieniem konwencji rzymskiej stosownymi aktami prawa wtórnego. W rezultacie tych prac przyjęto dwa akty prawne tj. rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady Wspólnoty Europejskiej nr 864/2007 z 11.7.2007 r. dotyczące zobowiązań pozaumownych¹¹⁵ (dalej: rozporządzenie Rzym II), i rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady Wspólnoty Europejskiej nr 593/2008 z 17.6.2008 r. w sprawie prawa właściwego dla zobowiązań umownych¹¹⁶ (dalej zwane rozporządzeniem Rzym I), które zastąpiło konwencje rzymską¹¹⁷. Oba akty pozostają ścisłym związkiem ze sobą oraz z rozporządzeniem Bruksela I, co zresztą zostało podkreślone w ich preambułach¹¹⁸. Dość kompleksowo uregulowały one kwestię prawa prywatnego międzynarodowego.

Poza ich zakresem pozostały m. in. zobowiązania wynikające ze stosunków rodzinnych, w tym zobowiązania alimentacyjne oraz wynikające z małżeńskich ustrojów majątkowych i prawa spadkowego, zobowiązania wynikające z papierów wartościowych, zapisu na sąd polubowny, kwestie wynikające z prawa spółek, kwestie przedstawicielstwa oraz reprezentacji osoby prawnej oraz zobowiązania wynikające z naruszenia dóbr osobistych¹¹⁹. Natomiast w ramach rozporządzenia Rzym II uregulowano nie tylko zobowiązania z tytułu deliktów *sensu stricto*, ale także wynikające z naruszenia zasad konkurencji, sporów zbiorowych, bezpodstawnego wzbogacenia, prowadzenia cudzych spraw bez zlecenia i *culpa in contrahendo*¹²⁰. W zakresie zobowiązań umownych rozporządzenie Rzym I daje prymat łącznikowi subiektywnemu nieograniczonemu tj. wyborowi prawa dokonanemu przez strony umowy. W przypadku braku wyboru prawa prawem właściwym dla danego stosunku jest prawo miejsca pobytu lub siedziby strony spełniającej tzw. świadczenie

¹¹⁵ Dz.Urz. UE 2007 L 199/40.

¹¹⁶ Dz.Urz. UE 2008 L 177/6.

¹¹⁷ Patrz art. 24 rozporządzenia Rzym I.

¹¹⁸ Zob. pkt 7 preambuł każdego z rozporządzeń.

¹¹⁹ Szczegółowy zakres regulacji rozporządzeń Rzym I i Rzym II został określony w art. 1 każdego z nich.

¹²⁰ Tak szeroki zakres pojęcia czynu niedozwolonego został przyjęty przez TS przy jego interpretacji na gruncie konwencji brukselskiej jako podstawy jurysdykcji szczególnej. W wyroku z 27.9.1988 r. w sprawie C-189/87 (Zb. Orz. 1988 5565) stwierdził on, iż pojęcie czynu niedozwolonego podlega wykładni autonomicznej i należy nim objąć wszelkie powództwa, które zmierzają do ustalenia odpowiedzialności cywilnej pozwanego i które nie są oparte na umowie. Wynika tego, iż zobowiązania z umów i z czynów niedozwolonych są kategoriami rozłącznymi i jeśli brak jest umowy, to wówczas wchodzi w grę odpowiedzialność na podstawie czynów niedozwolonych.

charakterystyczne, którym z reguły będzie świadczenie niepieniężne¹²¹. Rozwiązania te zostały przyjęte z konwencji rzymskiej. W zakresie zobowiązań z czynów niedozwolonych jako podstawowy łącznik przyjęto miejsce wystąpienia szkody (*lex loci damni*) czy przy czym chodzi o bezpośrednie miejsce wystąpienia szkody. Nie jest więc miejscem bezpośredniego wystąpienia szkody miejsce zamieszkania powoda jako centralne miejsce położenia jego majątku¹²². W obydwu rozporządzeniach wyeliminowano możliwość dalszych odsłań wskazując, iż przez prawo właściwe rozumie się normy prawne danego porządku prawnego z wyłączeniem prawa prywatnego międzynarodowego, przy czym nie musi to być prawo państwa członkowskiego¹²³. Wspomnieć jeszcze należy, iż niezależnie od powyższych aktów prawnych przepisy z zakresu międzynarodowego prawa prywatnego zostały zawarte w szeregu dyrektyw konsumenckich¹²⁴.

¹²¹ Teoria charakterystycznego świadczenia została wypracowana przez doktrynę i przyjęta przez orzecznictwo sądów szwajcarskich. J. Skąpski, op.cit., s. 196.

¹²² Tak np. TS UE w orzeczeniu z 10.6. 2004, sprawa C-186/02 Zb. Orz. 2004 6009.

¹²³ Dokładniejsza analiza europejskiego prawa prywatnego patrz: E. Figura, *Nieuczciwa konkurencja w świetle rozporządzenia „Rzym II”*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2009, nr 7, s. 27; M. Gabrysiak, *Uprzedni wybór prawa dla deliktów w prawie międzynarodowym na tle rozporządzenia Rzym II*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2009, nr 4, s. 21; J. Gołaszewski, op.cit., s. 174; G. Gorczyński, *Kolizyjna ocena spółek i osób prawnych w świetle prawa wspólnotowego*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2009, nr 11, s. 10; tenże, *Prawo spółek a konwencja rzymska (komentarz do konwencyjnego wyłączenia)*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2009, nr 7, s. 15; J. Górecki, *Umowy obligacyjne dotyczące nieruchomości w konwencji rzymskiej*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2009, nr 4, s. 4; W. Kurowski, *Prawo właściwe dla subrogacji oraz wzajemnych roszczeń współodpowiedzialnych w konwencji rzymskiej*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2009, nr 4, s. 16; W. Sanetra, *Rozporządzenie dotyczące prawa właściwego dla zobowiązań pozatumownych (Rzym II) a prawo pracy*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2009, nr 3, s. 4; J. Skąpski, op.cit.; K. Sznajder, *Prawo właściwe dla kwestii dowodowych na tle konwencji rzymskiej*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2009, nr 7, s. 23; M. A. Zachariasiewicz, *Prawo właściwe dla zobowiązań z umów w braku wyboru prawa w konwencji rzymskiej*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2009, nr 7, s. 4; tenże, *Konwencja rzymska a trusty*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2009, nr 4, s. 8; Ł. Żarnowiec, *Prawo właściwe dla odpowiedzialności z tytułu culpa in contrahendo na podstawie przepisów rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) – Rzym II*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2010, nr 2, s. 21; G. Żmij, *Umowa o usługi na tle art. 4 konwencji rzymskiej*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2009, nr 4, s. 27.

¹²⁴ Zob.: art. 12 dyrektywy 2008/122 z 14.1.2009 r. w sprawie ochrony konsumentów w odniesieniu do niektórych aspektów umów timeshare, umów o długoterminowe produkty wakacyjne, umów odsprzedaży i wymiany czy też art. 1 dyrektywy nr 90/314 z 13.6.1990 r. w sprawie zorganizowanych podróży, wakacji i wycieczek. Więcej w tej mierze J. Gołaszewski, op.cit., s. 237; M. Lijowska, *O kolizyjnoprawnych problemach dostosowania prawa polskiego do europejskiego prawa ochrony konsumenta*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2004, z. 1, s. 137.

Rozporządzenie nr 4/2009

Dnia 18.12.2008 r. zostało przyjęte rozporządzenie nr 4/2009 w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń oraz współpracy w zakresie zobowiązań alimentacyjnych¹²⁵. Akt wszedł już w życie, z tym że będzie stosowany od 18.6.2011 r. pod warunkiem, iż będzie wówczas obowiązywał protokół o prawie właściwym dla zobowiązań alimentacyjnych przyjęty 23.11.2007 r. w ramach Haskiej Konferencji Prawa Prywatnego Międzynarodowego¹²⁶. Jest to akt prawny, który zawiera zarówno normy z zakresu prawa prywatnego międzynarodowego jak i zakresu procedury cywilnej. Uzasadnia to jego odrębne omówienie, gdyż nie może być sklasyfikowany w dychotomicznym podziale na uregulowania z zakresu europejskiego procesu cywilnego i kolizji ustawodawstw. Rozporządzenie w sposób kompleksowy rozstrzyga kwestie związane z prawem właściwym, jurysdykcją, uznaniem i wykonywaniem orzeczeń w sprawach alimentacyjnych, pomocą prawną w tych sprawach oraz współpracą organów centralnych bez konieczności odwoływania się do innych aktów prawa Unii Europejskiej. W zakresie przez nie uregulowanym nie mają zastosowania rozporządzenie Bruksela I, rozporządzenie o ETE, jak również dyrektywa 2003/8 o pomocy prawnej w sporach transgranicznych. Drugą cechą charakterystyczną tego rozporządzenia jest to, iż jego zastosowanie nie jest wyłącznie ograniczone do państw członkowskich. We wcześniej przyjętych aktach prawnych warunkiem zastosowania uproszczonego systemu uznawania i wykonywania orzeczeń było pochodzenie orzeczenia z państwa członkowskiego Unii Europejskiej. Podstawą takiego stanowiska był fakt, iż w państwa członkowskie Unii Europejskiej przestrzegają prawa jednostki do słusznego procesu, co uzasadniało wzajemne zaufanie i pozwalało na uproszczenie systemu uznawania i wykonywania orzeczeń. Natomiast w przypadku rozporządzenia 4/2009 przewidziano odrębne uregulowania dla państw będących stronami protokołu o prawie właściwym dla zobowiązań alimentacyjnych przyjętego 23.11.2007 r. w ramach

¹²⁵ Dz.Urz. UE 2009 L 7/1.

¹²⁶ Wejście w życie to moment, od którego orzeczenia wydane w jednym z państw członkowskich mogą być przedmiotem czynności przewidzianych w rozporządzeniu np. uznania i wykonania. Natomiast moment stosowania wskazuje na datę, od której możliwe jest podejmowanie przez właściwe organy czynności na podstawie przepisów rozporządzenia. Tak na tle analogicznych postanowień rozporządzenia o ETE K. Weitz, *Europejski tytuł egzekucyjny...*, s. 77.

Haskiej Konferencji Prawa Prywatnego Międzynarodowego i dla pozostałych państw. W tym wypadku doszło więc do zerwania związku pomiędzy członkostwem w Unii Europejskiej jako przesłanką swobodnego przepływu orzeczeń i zastąpienia jej przystąpieniem do protokołu o prawie właściwym dla zobowiązań alimentacyjnych. Jest to o tyle istotna zmiana, iż warunki uznawania i wykonywania orzeczeń pochodzących z państw stron protokołu są bardzo liberalne, porównywalne do warunków uznawania i wykonywania orzeczeń przewidzianych w rozporządzeniach o ETE, ENZ czy w sprawie drobnych roszczeń. W stosunku do orzeczeń pochodzących z państw nie będących stronami państw przewidziano system uznawania i wykonywania orzeczeń podobny do tego wynikającego z rozporządzenia Bruksela I czy Bruksela II bis. W rozporządzeniu zawarto również regulacje odnoszące się do trybu i sposobu udzielenia pomocy prawnej osobom dochodzącym alimentów, przyjmując w tym zakresie kompetencję organów centralnych¹²⁷.

Wpływ współpracy sądowej w sprawach cywilnych i handlowych w Unii Europejskiej na prawo polskie

Analizę wpływu współpracy sądowej w sprawach cywilnych i handlowych w Unii Europejskiej na krajowe porządki prawne należy rozpocząć od stwierdzenia, iż ustawodawca unijny jako metodę integracji przyjął unifikację, a nie harmonizację. Na 13 aktów prawnych przyjętych przez Unię na podstawie aktualnego art. 81 TFUE jedynie w dwóch przypadkach zasto-

¹²⁷ Patrz art. 51 rozporządzenia. Rozwiązanie to, moim zdaniem, nie jest trafne. Wydaje się, iż właściwszy byłby system zdecentralizowany oparty jednostkach przyjmujących i przekazujących funkcjonujących na podstawie ustawy z 17.12.2004 r. o prawie pomocy w postępowaniu w sprawach cywilnych prowadzonych w państwach członkowskich Unii Europejskiej implementującej dyrektywę 2003/8 o pomocy prawnej. Pozwoliłby to na powierzenie udzielania pomocy prawnej sądom okręgowym, które już obecnie funkcjonują jako organy udzielające pomocy prawnej zarówno w ramach ustawy o udzielaniu pomocy prawnej w sporach transgranicznych jak i na podstawie konwencji o dochodzeniu roszczeń alimentacyjnych za granicą sporządzonej w Nowym Jorku w 20.6.1956 r. (Dz.U. z 1961 r., Nr 17, poz. 87), której przedmiotem jest właśnie udzielanie pomocy prawnej osobom dochodzącym alimentów od osób przebywających w innych państwach. Nie bagatelnym jest też argument dostępności do pomocy, gdyż jeśli organem centralnym zostanie wyznaczone Ministerstwo Sprawiedliwości trudności komunikacyjne mogą zniechęcić szereg osób przed ubieganiem się o pomoc prawną udzielaną przez ten organ. Pozostaje jedynie mieć nadzieję, iż ustawodawca polski skorzysta z upoważnienia zawartego w art. 51 ust. 3 rozporządzenia do wyznaczenia innych instytucji do wykonywania działań organu centralnego.

sowano dyrektywę, w pozostałych decydując się na użycie rozporządzeń. Rozwiązanie to ma daleko idące skutki. Rozporządzenie, jak powszechnie wiadomo, jest aktem prawnym obowiązującym jednolicie na terenie całej Unii Europejskiej bez konieczności podjęcia jakichkolwiek działań implementujących ze strony państw członkowskich¹²⁸. Przyjęcie rozporządzeń jako podstawowego środka integracji w ramach współpracy sądowej w sprawach cywilnych i handlowych daje możliwość podmiotom prywatnym bezpośredniego odwoływania się do postanowień prawa unijnego, jednocześnie wyklucza jakąkolwiek swobodę ustawodawcy krajowego, który został pozbawiony możliwości wydania przepisów mających na celu transpozycję przepisów rozporządzenia do krajowych porządków prawnych¹²⁹. Stosowanie rozporządzeń powiązane jest również z coraz częstszym wprowadzeniem norm jednolitych w miejsce korzystania z norm kolizyjnych. Przyczynia się to do pomniejszenia znaczenia zasady autonomii proceduralnej, albowiem w zakresie, w jakim postępowanie cywilne zostało uregulowane bezpośrednio przez ustawodawcę unijnego, nie można dłużej mówić o autonomii proceduralnej sądów krajowych¹³⁰.

Oczywiście, z uwagi na fakt, iż szereg kwestii nie zostanie uregulowanych przez normy prawa unijnego w szeregu przypadków będą miały zastosowanie krajowe przepisy, jednak bez większych wątpliwości można założyć, iż proporcje będą się zmieniać na korzyść przepisów unijnych, które w coraz większym stopniu będą określać bezpośrednio prawa i obowiązki uczestników procesu cywilnego z pominięciem prawa krajowego. Nakłada się na to również coraz większa koherentność przepisów unijnych dotyczących współpracy sądowej w sprawach cywilnych i handlowych, wynikająca z dynamicznie rozszerzającego się zakresu harmonizacji i przyjmowania przez Unię coraz większej ilości aktów prawnych regulujących ten zakres współpracy. Ustawodawca unijny wielokrotnie przyjmując nowe akty prawne powieli rozwią-

¹²⁸ Zgodnie z art. 288 TFUE rozporządzenie ma charakter ogólny. Wiąże w całości i jest bezpośrednio stosowane we wszystkich państwach członkowskich.

¹²⁹ Zostało to podkreślone przez TS w wyroku z 10.10.1973 r., sprawa C 34/73 *Variola* Zb. Orz. 1974 981.

¹³⁰ Zasadę autonomii procesowej można rozumieć dwojako. P. Craig i G. de Burca stosują termin „national procedural autonomy” jako określenie kompetencji państwa członkowskiego do określenia środków ochrony prawnej przysługujących danej jednostce w przypadku naruszenia praw przyznanych jej przez ustawodawstwo unijne (P. Craig i G. de Burca, op.cit., s. 233). Z kolei K. Piasecki rozróżnia autonomię proceduralną w aspekcie organizacyjnym i stricte proceduralnym. Pierwszy z nich dotyczy organizacji wymiaru sprawiedliwości, hierarchii sądów i ich strukturze terytorialnej. Natomiast w aspekcie proceduralnym autonomia sądów krajowych przejawia się w tym, iż rozpoznając sprawy sądy stosują procedury określone przez ustawodawcę krajowego (K. Piasecki, *Zarys sądowego prawa procesowego Unii Europejskiej*, Warszawa 2009, s. 87–88).

zania istniejące w przepisach wcześniej przyjętych. Dzięki temu coraz częściej możliwe jest odwołanie się do wykładni systemowej i wykorzystanie dotychczasowego orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości odnoszącego się do tych samych instytucji znajdujących się w innych regulacjach. Wszystko to powoduje, iż regulacjom unijnym w zakresie współpracy sądowej coraz trudniej stawiać zarzut fragmentaryczności, albowiem kompleksowo regulują one coraz większy zakres stosunków społecznych.

Niestety, nie zawsze użycie rozporządzeń jako środka integracji następuje z uwzględnieniem istniejących w krajowych systemach prawnych tradycji terminologicznych. Dobrym przykładem problemów mogących wystąpić na skutek różnicy znaczeniowej terminów użytych w aktach unijnych i prawie krajowym jest art. 4 ust. 4 rozporządzenia 861/2007, w którym przewidziano, iż w razie, gdy powództwo jest oczywiście bezzasadne lub niedopuszczalne pozew podlega zwrotowi. Tymczasem na gruncie polskiego procesu cywilnego wydanie na podstawie art. 130 § 2 k.p.c. zarządzenia o zwrocie pozwu odznacza odmowę rozpoznania sprawy z uwagi na fakt, iż pozew jest dotknięty brakami formalnymi. Zarządzenie o zwrocie pozwu nie korzysta z powagi rzeczy osądzonej. W przypadku, gdy powództwo jest oczywiście bezzasadne dochodzi do merytorycznej analizy żądania pozwu i stwierdzenia, iż nie zasługuje ono na uwzględnienie, nie z uwagi na braki formalne, a z uwagi na treść normy prawa materialnego. Decyzja procesowa przyjmuje wówczas postać wyroku, któremu przysługuje przymiot powagi rzeczy osądzonej zarówno w znaczeniu formalnym jak i materialnym. W rezultacie przyjęcie, iż oczywista bezzasadność powództwa skutkuje wydaniem zarządzenia o zwrocie pozwu wprowadza niepotrzebne terminologiczne zamieszanie, którego konsekwencje mogą być znaczące z punktu widzenia uczestników procesu np. w przypadku podniesienia zarzutu powagi rzeczy osądzonej. Analogiczna sytuacja występuje w art. 11 rozporządzenia 1896/2006, zgodnie z którym pozew podlega odrzuceniu m.in. w przypadku gdy roszczenie jest oczywiście bezzasadne. Natomiast decyzja o odrzuceniu pozwu w rozumieniu kodeksu postępowania cywilnego oznacza odmowę rozpoznania żądania pozwu z powodu występowania enumeratywnie wskazanych okoliczności¹³¹, które ponownie w żaden sposób nie są związane z merytorycznym rozpoznaniem spra-

¹³¹ Na gruncie art. 199 k.p.c. pozew podlega odrzuceniu, gdy droga sądowa jest niedopuszczalna, zachodzi powaga rzeczy osądzonej lub *lis pendens*, jedna ze stron nie ma zdolności sądowej lub powód nie ma zdolności procesowej. Dodatkowe podstawy odrzucenia pozwu przewidują art. 1099 k.p.c. (brak jurysdykcji krajowej), art. 1113 k.p.c. (immunitet sądowy i egzekucyjny), art. 1124 § 3 k.p.c. (niezłożenie kaucji aktorycznej) i 1165 k.p.c. (zapis na sąd polubowny).

wy. Oczywiście przepisy z zakresu współpracy sądowej w sprawach cywilnych i handlowych podlegają wykładni autonomicznej z uwzględnieniem ich celu i systematyki, co wyklucza odwoływanie się prawa krajowego¹³². Z punktu widzenia krajowego porządku prawnego wskazane byłoby jednak zachowanie systematyki w nim obowiązującej i wszystkie odstępstwa od wypracowanych reguł nie zasługują na pozytywną ocenę. Zdecydowanie na bardziej pozytywną ocenę na tym tle wypada implementacja dyrektywy o pomocy prawnej dokonana ustawą z 17.12.2004 r. o prawie pomocy w postępowaniu w sprawach cywilnych prowadzonych w państwach członkowskich Unii Europejskiej¹³³, gdzie ustawodawca polski konsekwentnie przestrzegał zasad terminologii wynikającej z k.p.c. i na tle której podobne problemy nie powinny występować.

Inną cechą charakteryzującą współpracę sądową w sprawach cywilnych i handlowych w Unii Europejskiej jest jej bardzo szeroki zakres i to zarówno pod względem podmiotowym jak i przedmiotowym. Odnośnie zakresu podmiotowego, to unifikacja objęła wszystkie państwa członkowskie Unii Europejskiej za wyjątkiem Danii. Z mocy art. 69 TWE postanowienia traktatu amsterdamskiego dotyczące współpracy w sprawach cywilnych i handlowych nie objęły Wielkiej Brytanii i Irlandii oraz Danii, z tym że Wielka Brytania i Irlandia mogą poprzez złożenie oświadczenia przystąpić do stosowania danego środka¹³⁴. Z prawa tego Wielka Brytania i Irlandia korzystają w praktyce, czego dowodem jest, iż wszystkie akty z obszaru współpracy sądowej w sprawach cywilnych zostały przez nie przyjęte i obowiązują w stosunkach z tymi państwami. W przeciwieństwie do nich protokół dotyczący stanowiska Danii nie zawierał takiej możliwości, a państwo to nie uczestniczy w przyjmowaniu rozporządzeń i dyrektyw z omawianego zakresu i nie mają one do niej zastosowania¹³⁵. W efekcie na długi okres w stosunku do Danii uległ wstrzymaniu proces europeizacji międzynarodowego prawa cywilnego i w stosunkach z tym państwem będą miały zastosowanie te akty, które zostały przyjęte przed traktatem amsterdamskim¹³⁶ oraz rozporządzenie

¹³² Tak w szczególności TS w sprawie *Eurocontrol* (wyrok z 14.10.1976 r., sprawa 29/76 Zb.Orz. z 1976 r., s. 1541), *Gourdain* (wyrok z 22.2.1979 r., sprawa 133/78 Zb.Orz. z 1979 r., s. 733) czy *Ruffer* (wyrok z 16.12.1980, sprawa 814/79 Zb.Orz. 1980, s. 3807).

¹³³ Dz.U. z 2005 r., Nr 10, poz. 67.

¹³⁴ J. Gołaszewski, op.cit., s. 16.

¹³⁵ K. Weitz, *Europejskie prawo procesowe...*, s. 480.

¹³⁶ K. Weitz, *Jurysdykcja krajowa...*, s. 217. Podobnie M. Tomaszewska w: *Traktat o Unii Europejskiej. Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską. Komentarz*, (red. Z. Brodeckiego), Warszawa 2006, s. 279.

Bruksela I i rozporządzenie 1393/2007, których podstawą stosowania w stosunku do Danii są umowy międzynarodowe zawarte pomiędzy Wspólnotą a Danią¹³⁷. W stosunkach z 26 pozostałymi państwami akty unijne zastąpiły szereg dwustronnych umów i konwencji międzynarodowych. W przypadku Polski dotyczy to w szczególności konwencji między Prezydentem Rzeczypospolitej Polskiej a Jego Królewską Mością odnośnie do Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Północnej Irlandii w przedmiocie postępowania w sprawach cywilnych i handlowych podpisanej w Warszawie 26.8.1931 r.¹³⁸, umowy między Polską Rzeczpospolitą Ludową a Węgierską Republiką Ludową o obrocie prawnym w sprawach cywilnych, rodzinnych i karnych podpisanej w Budapeszcie 6.3.1959 r.¹³⁹, umowy między Polską Rzeczpospolitą Ludową a Federacyjną Ludową Republiką Jugosławii o obrocie prawnym w sprawach cywilnych i karnych podpisanej w Warszawie 6.2.1960 r. w odniesieniu do Słowenii¹⁴⁰, umowy między Polską Rzeczpospolitą Ludową a Ludową Republiką Bułgarii o pomocy prawnej i stosunkach prawnych w sprawach cywilnych, rodzinnych i karnych podpisanej w Warszawie 4.12.1961 r.¹⁴¹, umowy między Polską Rzeczpospolitą Ludową a Republiką Austrii o wzajemnych stosunkach w sprawach z zakresu prawa cywilnego i dokumentach podpisanej w Wiedniu 11.12.1963 r.¹⁴², umowy między Polską Rzeczpospolitą Ludową a Republiką Francuską o prawie właściwym, jurysdykcji i wykonywaniu orzeczeń w zakresie prawa osobowego i rodzinnego podpisanej w Warszawie 5.4.1967 r.¹⁴³, umowy między Polską Rzeczpospolitą Ludową a Republiką Grecką o pomocy prawnej w sprawach cywilnych i karnych podpisanej w Atenach 24.10.1979 r.¹⁴⁴, umowy między Polską Rzeczpospolitą Ludową a Republiką Finlandii o ochronie prawnej i pomocy prawnej w sprawach cywilnych, rodzinnych i karnych podpisanej w Helsinkach 27.5.1980 r.¹⁴⁵, umowy między Polską Rzeczpospolitą Ludową a Czechosłowacką Republiką Socjalistyczną o pomocy prawnej i stosunkach prawnych w sprawach cywilnych, rodzinnych, pracowniczych i karnych podpisanej w Warszawie 21.12.1987 r.¹⁴⁶,

¹³⁷ Dz.Urz. UE 2005 L 300/55; Dz.Urz. UE 2005 L 299/62 i Dz.Urz. UE 2008 L 331/21.

¹³⁸ Dz.U. z 1932 r., Nr 55, poz. 533.

¹³⁹ Dz.U. z 1960 r., Nr 8, poz. 54.

¹⁴⁰ Dz.U. z 1963 r., Nr 27, poz. 162.

¹⁴¹ Dz.U. z 1963 r., Nr 17, poz. 88.

¹⁴² Dz.U. z 1974 r., Nr 6, poz. 33.

¹⁴³ Dz.U. z 1969 r., Nr 4, poz. 22.

¹⁴⁴ Dz.U. z 1982 r., Nr 4, poz. 24.

¹⁴⁵ Dz.U. z 1981 r., Nr 27, poz. 140.

¹⁴⁶ Dz.U. z 1989 r., Nr 39, poz. 210.

umowy między Rzeczpospolitą Polską Ludową a Republiką Włoską o pomocy sądowej oraz o uznawaniu i wykonywaniu wyroków w sprawach cywilnych podpisanej w Warszawie 28.4.1989 r.¹⁴⁷, umowy między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Litewską o pomocy prawnej i stosunkach prawnych w sprawach cywilnych, rodzinnych, pracowniczych i karnych podpisaną w Warszawie 26.1.1993 r.¹⁴⁸, umowy między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Łotewską o pomocy prawnej i stosunkach prawnych w sprawach cywilnych, rodzinnych pracowniczych i karnych podpisaną w Rydze 23.2.1994 r.¹⁴⁹, umowy między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Cypru o współpracy sądowej w sprawach cywilnych i karnych podpisaną w Nikozji 14.11.1996 r.¹⁵⁰, umowy między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Estońską o pomocy prawnej i stosunkach prawnych w sprawach cywilnych, pracowniczych i karnych podpisanej w Tallinie 27.11.1998 r.¹⁵¹ i umowy między Rzeczpospolitą Polską a Rumunią o pomocy prawnej i stosunkach prawnych w sprawach cywilnych podpisanej w Bukareszcie 15.5.1999 r.¹⁵² Umowy te pozostaną w mocy w zakresie nie objętym unifikacją, gdy dana dziedzina nie została w ogóle nie została poddana unifikacji¹⁵³, albo gdy np. czasowy zakres unifikacji jest węższy niż zakres stosowania umowy międzynarodowej¹⁵⁴. Analogicznie, w stosunkach między państwami członkowskimi nie stosuje się, z chwilą wejścia w życie aktów unijnych, konwencji międzynarodowych, w tym również takich aktów jak konwencja dotycząca procedury cywilnej podpisana w Hadze 1.3.1954 r.¹⁵⁵, konwencja o doręczeniu za granicą dokumentów sądowych i pozasądowych w sprawach cywilnych i handlowych sporządzona w Hadze 15.11.1965 r.¹⁵⁶, konwencja o przeprowadzaniu dowodów za granicą w sprawach cywilnych lub handlowych podpisana sporządzona w Hadze 18.3.1970 r.¹⁵⁷ czy konwencja o ułatwieniu dostępu do wymiaru sprawiedliwości w stosunkach między-

¹⁴⁷ Dz.U. z 1992 r., Nr 23, poz. 97.

¹⁴⁸ Dz.U. z 1994 r., Nr 35, poz. 130.

¹⁴⁹ Dz.U. z 1995 r., Nr 110, poz. 534.

¹⁵⁰ Dz.U. z 1999 r., Nr 39, poz. 383.

¹⁵¹ Dz.U. z 2000 r., Nr 5, poz. 49.

¹⁵² Dz.U. z 2002 r., Nr 83, poz. 752.

¹⁵³ Dziedzina, która jeszcze nie zostały zharmonizowane mimo prac nad nimi jest np. prawo właściwe dla orzeczenia rozwodów czy małżeńskiego ustroje majątkowe.

¹⁵⁴ Dotyczy to w szczególności uznawania czy stwierdzania wykonalności orzeczeń wydanych przed wejściem w życie w stosunku do danego państwa członkowskiego aktu unijnego regulującego uznawanie czy wykonywanie takich orzeczeń.

¹⁵⁵ Dz.U. z 1963 r., Nr 17, poz. 90.

¹⁵⁶ Dz.U. z 2000 r., Nr 87, poz. 968.

¹⁵⁷ Dz.U. z 2000 r., Nr 50, poz. 582

narodowych sporządzona w Hadze 25.10.1980 r.¹⁵⁸ Konwencje te mogą być stosowane jedynie w stosunku do państw nie będących członkami Unii Europejskiej czy Danii, ewentualnie jeśli stanowią one *lex specialis* w stosunku do regulacji unijnych¹⁵⁹, jak np. konwencja haska z 2.10.1973 r. o uznawaniu i wykonywaniu orzeczeń odnoszących się do obowiązków alimentacyjnych¹⁶⁰ w stosunku do rozporządzenia Bruksela I¹⁶¹. Na ten szeroki zakres podmiotowy nakłada się dodatkowo szeroki zakres przedmiotowy. W ramach prawa procesowego akty unijnego regulują zarówno materię postępowania w sprawach *stricto* cywilnych i handlowych, bezpośrednio związanych z funkcjonowaniem wspólnego rynku, jak i z zakresu prawa rodzinnego bardziej odnoszącego się do swobodnego przepływu osób. W praktyce to ustawodawca unijny, a nie krajowy, uregulował takie kwestie jak jurysdykcja, uznawanie i wykonywanie orzeczeń, pomoc prawną w postępowaniach z elementem zagranicznym czy prawo właściwe dla danej kategorii stosunków. W świetle powyższego ustalenia walidacyjne należy rozpocząć od ustalenia czy dana kwestia jest uregulowana przez prawo unijne i w przypadku odpowiedzi twierdzącej nie ma co do zasady potrzeby sięgania do innych aktów prawa międzynarodowego. Podkreślenia wymaga przy tym, iż w szeregu wypadków normy unijne wykraczają jedynie poza zakres stosunków między państwami członkowskimi Unii Europejskiej i podmiotami z nimi powiązanymi. Dotyczy to w szczególności rozporządzenia 4/2009, gdzie, jak już wskazano, nie członkostwo w Unii Europejskiej decyduje o stosowaniu uproszczonych zasad uznawania i wykonywania orzeczeń, a przystąpienie do protokołu o prawie właściwym dla zobowiązań alimentacyjnych przyjęty w ramach Haskiej Konferencji Pra-

¹⁵⁸ Dz.U. z 1995 r., Nr 18, poz. 86.

¹⁵⁹ Patrz: K. Weitz, *Europejskie prawo procesowe...*, s. 495 i wskazane tam konwencje.

¹⁶⁰ Dz.U. z 2000 r., Nr 2, poz. 13.

¹⁶¹ Warto jednak w tym miejscu odnotować pogląd TS UE zawarty w wyroku 4.5.2010 r. w sprawie C-533/08, gdzie stwierdzono, iż art. 71 rozporządzenia Bruksela I nie może być interpretowany w sposób, który prowadziłby do tego, iż w dziedzinie objętej zakresem rozporządzenia Bruksela I obowiązują mniej korzystne rozwiązania niż wynikające z rozporządzenia. Konwencje zawarte przez państwa członkowskie z państwami trzecimi nie mogą być stosowane w stosunkach pomiędzy państwami członkowskimi ze szkodą dla prawa Unii Europejskiej. Jakkolwiek rozważania Trybunału dotyczyły rozporządzenia Bruksela I i konwencji o umowie międzynarodowego przewozu drogowego towarów sporządzonej w Genewie 19.5.1956 r. (konwencji CMR) to można dojść do bardziej ogólnego wniosku, iż konwencje szczególne w stosunkach pomiędzy państwami członkowskimi mogą przewidywać jedynie dalej idące ułatwienia w swobodnym przepływie orzeczeń sądowych, a nie przyjmować rozwiązania bardziej restrykcyjnych. W przypadku, gdy rozwiązania przewidziane w danej konwencji są bardziej restrykcyjne niż w przepisach unijnych należy stosować te ostatnie.

wa Prywatnego Międzynarodowego 23.11.2007 r. Również normy dotyczące jurysdykcji, jak to zostało stwierdzone w orzeczeniu w sprawie *Owusu*¹⁶², mają zastosowanie niezależnie czy strona postępowania ma miejsce stałego pobytu lub siedzibę w państwie Unii Europejskiej czy nie. Analogiczna sytuacja dotyczy prawa prywatnego międzynarodowego, które jest stosowane niezależnie od tego czy normy kolizyjne będą odsyłały do porządku prawnego państwa członkowskiego Unii Europejskiej czy też innego kraju. Prowadzi to do systematycznego ograniczenia zakresu stosowania prawa krajowego do sytuacji ściśle wewnętrznej, pozbawionej jakiegokolwiek elementu transgranicznego.

Negatywnie należy ocenić wprowadzenie do polskiego procesu cywilnego kolejnych postępowań odrębnych przewidzianych dla dochodzenia roszczeń. Aktualnie k.p.c. przewiduje osiem postępowań odrębnych: w sprawach małżeńskich (art. 425–452 k.p.c.), w sprawach ze stosunków między rodzicami i dziećmi (art. 453–458 k.p.c.), w sprawach z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych (art. 459–477¹⁶ k.p.c.), w sprawach o naruszenie posiadania (art. 478–479 k.p.c.), w sprawach gospodarczych art. 479¹–479⁷⁸ k.p.c.), nakazowe (art. 484¹–497 k.p.c.), upominawcze (art. 497–505 k.p.c.) i uproszczone (art. 505¹–505¹⁴ k.p.c.). Stan należy ocenić jednoznacznie negatywnie, gdyż wielość wzajemnie krzyżujących się postępowań odrębnych nie ułatwia dochodzenia roszczeń i stanowi zaprzeczenie postulatu jasności i pewności prawa. Na ten niezadowolający stan nakładają się dodatkowo procedury wynikające z aktów prawnych przyjętych na podstawie art. 81 TFUE, kreujące dodatkowo dwa postępowania odrębne tj. postępowanie w przedmiocie europejskiego nakazu zapłaty i postępowań drobnych. Trudno oczywiście stawiać zarzut ustawodawcy unijnemu, iż wprowadzając postępowania dotyczące europejskiego nakazu zapłaty czy roszczeń drobnych nie uwzględnił on specyfiki polskiej, jednak w takiej sytuacji ustanowienie kolejnych dwóch postępowań odrębnych nie można ocenić pozytywnie. Dodatkowo wydaje się, iż ustawodawca unijny zdaje się popełniać błąd podobny do ustawodawcy polskiego, polegający na tworzeniu znacznej liczby postępowań odrębnych, które wzajemnie będą się krzyżowały. Tymczasem pożądana byłaby sytuacja, w której dla każdego roszczenia byłby przewidziany jedynie jeden tryb jego dochodzenia, a kreowanie postępowań odrębnych byłoby uzasadnione rzeczywistą specyfiką danej kategorii spraw. Istnienie wzajemnie krzyżujących się postępowań odrębnych z reguły prowadzi do trudności interpre-

¹⁶² Wyrok TS z 1.3.2005 r., sprawa C-281/02 Zb.Orz. 2005 I-1383.

tacyjnych, a wystąpienie z pytaniem prawnym do Trybunału Sprawiedliwości w praktyce skutkuje przedłużeniem postępowania na okres ok. 10 miesięcy. Tym bardziej wskazane jest, aby regulacje unijnej były maksymalnie jasne i proste, tak aby ich interpretacja sprawiała jak najmniej problemów i wątpliwości.

Analizując skutki wpływu prawa unijnego na polski proces cywilny, nie sposób również nie zauważyć pozytywnych aspektów, związanych z pojawieniem się w polskim procesie nowych, ciekawych instytucji. Dotyczy to zarówno jednostkowych rozwiązań, jak i pewnych trendów powielanych w większej liczbie aktów unijnych. Zwłaszcza te ostatnie powinny być uwzględniane przez ustawodawcę krajowego przy wprowadzaniu nowych aktów prawnych czy nowelizacji obecnie obowiązujących. Przykładem takiej trwałej tendencji w prawie unijnym, zasługującej na pozytywną ocenę, jest powszechne korzystanie z formularzy. Pozwalają one na łatwiejsze pokonanie bariery językowej w komunikowaniu się, gdyż wielokrotnie, w przypadku prostszych tekstów, przy użyciu formularza w znanym języku, można ustalić treść pisma bez konieczności jego tłumaczenia. Argument ten ma szczególne znaczenie w przypadku postępowań transgranicznych, będących głównym przedmiotem zainteresowania ustawodawcy unijnego. Jednak korzyści z wprowadzenia obowiązku posługiwania się formularzami wykraczają poza tą wyżej wskazaną okoliczność. Używanie formularzy w znaczący sposób zwiększa prawdopodobieństwo, iż osoba go wypełniająca poda te informacje, które są rzeczywiście istotne z punktu widzenia celu procesu. Minimalizuje to ryzyko sporządzenia pisma zawierającego braki formalne, a ponadto pozwala na pozyskanie danych, które mogą umożliwić skuteczniejszą komunikację z uczestnikami postępowania niż za pośrednictwem poczty np. numeru telefonu czy adresu poczty elektronicznej. Ustawodawca polski, jak dotychczas wprowadził stosowanie formularzy jedynie w postępowaniu w sprawach uproszczonych¹⁶³, podczas gdy powyższe zalety przemawiałyby za znaczącym rozszerzeniem zakresu ich stosowania. Nie sposób też nie zauważyć, iż ustawodawca unijny jest znacznie bardziej otwarty na możliwość korzystania z nowoczesnych środków komunikacji niż ustawodawca polski. Odwołać się tutaj można do art. 4 ust. 2 rozporządzenia 1393/2007 czy art. 6 rozporządzenia 1206/20001 dopuszczający przesyłanie wniosków o doręczenie dokumentów czy przeprowadzenie dowodów przy użyciu wszelkich stosownych środków pod warunkiem, że otrzymany dokument dokładnie oddaje zawartość doku-

¹⁶³ Patrz art. 505² k.p.c.

mentu wysłanego, a zawarte w nim informacje są czytelne. Pozwala to na korzystanie z wszelkiego rodzaju środków komunikacji na odległość jak fax czy poczta elektroniczna, podczas gdy w Polsce wniosek o przeprowadzenie dowodu w drodze pomocy prawnej nadal jest sporządzany wyłącznie w formie papierowej i przesyłany pocztą. W rezultacie sędzia polski w ramach pomocy prawnej może efektywniej współpracować z organami innym państw członkowskich Unii niż z innymi sędziami polskimi. Innym przykładem interesującego rozwiązania, nieznanego wcześniej polskiej procedurze cywilnej, jest możliwość pisemnego składania zeznań przez świadków czy strony przewidziana w rozporządzeniu nr 861/2007. Postępowanie ustanowione tym aktem jest co do zasady postępowaniem pisemnym, w którym rozstrzygnięcie zapada bez przeprowadzenia rozprawy¹⁶⁴. Konsekwencją tego rozwiązania jest np. również nie znane polskiemu procesowi cywilnemu dopuszczenie dowodu z pisemnych zeznań świadków czy stron¹⁶⁵. Dotychczasowe orzecznictwo sądów polskich konsekwentnie stało na stanowisku, iż co do zasady nie możliwe jest substytuowanie zeznań świadków przez przekładanie ich pisemnych oświadczeń¹⁶⁶ i to nawet wówczas, gdy zostały złożone przed sądem w innej sprawie¹⁶⁷. Zeznania takie nie mogły być uznane za dowód, a co najwyżej za uprawdopodobnienie w rozumieniu art. 243 k.p.c. Rozwiązanie przyjęte w rozporządzeniu nr 861/2007 pozwala na eliminację trudności i ograniczenie kosztów

¹⁶⁴ Zgodnie z art. 5 ust. 1 rozporządzenia 861/2007 europejskie postępowanie w sprawie drobnych roszczeń jest postępowaniem pisemnym. Sąd lub trybunał przeprowadza rozprawę, jeśli uzna to za konieczne lub jeśli wnosi o to jedna ze stron. Sąd lub trybunał może oddalić taki wniosek, jeżeli uzna, że w odniesieniu do okoliczności towarzyszących danej sprawie rozprawa nie jest konieczna do rzetelnego przeprowadzenia sprawy.

¹⁶⁵ Patrz: art. 9 ust. 1 rozporządzenia 861/2007.

¹⁶⁶ Przykładowo wyrok S.A. w Warszawie z 7.1.2005 r. w sprawie VI ACa 477/04, w którym jednoznacznie stwierdzono, iż pisma osób trzecich, zawierające oświadczenie wiedzy odnoszące się do określonych faktów nie mogą być uznane za dowody. Przyjęcie tych pism stanowi naruszenie zasady ustności, bezpośredniości i swobodnej oceny dowodów obowiązującej w polskim prawie procesowym, gdyż dowodem mogą być tylko zeznania tych osób w charakterze świadków złożone bezpośrednio przed sądem.

¹⁶⁷ Tak Sąd Najwyższy w wyroku z 30.5.2008 r. w sprawie III CSK 344/07, którego teza brzmi: możliwe jest jedynie dopuszczenie w charakterze dowodu określonych dokumentów zawartych w aktach innej sprawy, bowiem art. 244 i następne k.p.c. przewidują tylko dowód z dokumentów, a nie dowód z akt innej sprawy. Bez naruszenia zasady bezpośredniości przewidzianej w art. 235 k.p.c. możliwe jest jedynie dopuszczenie dowodu z poszczególnych, ściśle określonych dokumentów, a jeżeli mają to być protokoły zeznań świadków przesłuchanych w innej sprawie, to tylko pod warunkiem, że żadna ze stron nie zażądała przeprowadzenia tych dowodów przed sądem orzekającym. Dalsze orzecznictwo SN odnoszące się do tego zagadnienia zostało przytoczone w uzasadnieniu ww. wyroku.

związanych z zapewnieniem konieczności stawienia świadka przed sądem. Wyklucza też sytuację, nierzadką w praktyce, gdy okazuje się, iż świadek wezwany do sądu nie posiada żadnych użytecznych dla rozstrzygnięcia informacji. Ten tryb postępowania stanowi całkowite *novum* w polskiej procedurze cywilnej i można mieć nadzieję, iż jego zastosowanie zostanie rozszerzone poza europejskie postępowanie w sprawach roszczeń drobnych¹⁶⁸. Zresztą atrakcyjność szeregu rozwiązań prawnych występujących w prawie unijnym została już dostrzeżona przez ustawodawcę polskiego, który ustawą z 5.12.2008 r. o zmianie ustawy kodeks postępowania cywilnego i niektórych innych ustaw¹⁶⁹ z dniem 1.7.2009 r. dokonał nowelizacji części czwartej k.p.c., przyjmując szereg rozwiązań w zakresie jurysdykcji oraz uznawania i wykonywania orzeczeń wzorowanych na unijnych aktach prawnych¹⁷⁰. W szczególności, jako podstawy łącznik jurysdykcji sądów polskich w procesie przyjęto miejsce zamieszkania lub pobytu pozwanego, analogicznie jak w rozporządzeniu Bruksela I. W sprawach małżeńskich wprowadzono podobne podstawy jurysdykcji jak w rozporządzeniu Bruksela II bis. Zastosowano, wcześniej nie znaną prawu polskiemu, zasadę uzyskania jurysdykcji przez wdanie się pozwanego w spór¹⁷¹. Zasadnicze zmiany zostały dokonane w zakresie uznawania i wykonywania orzeczeń. Po pierwsze, odstąpiono również od uzależnienia skuteczności zagranicznego orzeczenia sądowego od przeprowadzenia specjalnego postępowania delibacyjnego, rozciągającego skuteczność tego orzeczenia na terytorium Polski. W miejsce tego, wzorem regulacji unijnych, wprowadzono jako rozwiązanie uznawanie orzeczeń zagranicznych *ex lege*, pozostawiając wymóg przeprowadzenia postępowania delibacyjnego w przypadku stwierdzenia wykonalności orzeczenia. Po drugie, zlikwidowano podział na orzeczenia podlegające uznaniu i podlegające wykonaniu. Również analogicznie jak w systemie uznawania i wykonywania orzeczeń obowiązującym

¹⁶⁸ Kwestią jeszcze nie rozstrzygniętą, jest to czy dowodem z pisemnych zeznań świadków jest wyłącznie dowód z zeznań złożonych pisemnie na wezwanie sądu czy też możliwe jest dopuszczenie dowodu z zeznań świadka złożonych wobec strony lub pełnomocnika, które później sąd będzie przyjmował za podstawę ustalenia stanu faktycznego wydając jedynie postanowienie o dopuszczeniu dowodu z tych zeznań, analogicznie jak w przypadku dowodu z dokumentów. W tym drugim wypadku zeznania te byłyby podobne do występującej w systemach common law instytucji affidavit, w ramach której świadek składa zeznania wobec pełnomocnika strony.

¹⁶⁹ Dz.U. Nr 234, poz. 1571.

¹⁷⁰ T. Ereciński, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Część czwarta. Przepisy z zakresu międzynarodowego postępowania cywilnego. Część piąta. Sąd polubowny (arbitraż)*, (red. T. Ereciński), Warszawa 2009, s. 490.

¹⁷¹ *Ibidem*, s. 116.

w Unii Europejskiej przesłanką stwierdzenia wykonalności orzeczenia jest jego wykonalność w państwie pochodzenia. Analogia w stosunku do rozwiązań przyjętych w aktach unijnych jest więc wyraźna¹⁷².

Podsumowanie

Konkludując powyższe rozważania należy zauważyć, iż niewątpliwie unijne akty prawne w coraz większym stopniu wkraczają na prawo prywatne państw członkowskich¹⁷³, w tym również na prawo polskie. Jest to proces nieunikniony, będący naturalną konsekwencją postępującej integracji państw członkowskich oraz przystąpienia Polski do Unii Europejskiej. Najbardziej widoczny jest wpływ ustawodawstwa unijnego na prawo konsumencie, prawo prywatne międzynarodowe, uznanie i wykonanie orzeczeń czy procedurę cywilną w sprawach o charakterze transgranicznym, gdzie stosunki prawne są regulowane w zasadniczej części przez akty prawa unijnego, a nie ustawodawcę krajowego. Niewątpliwie, harmonizacja prawa prywatnego będzie dalej postępowała, obejmując coraz to nowe obszary. W programie sztokholmskim przyjętym 2.12.2009 r.¹⁷⁴ wskazano, iż proces znoszenia *exequatur* będzie kontynuowany w ciągu najbliższych 5 lat i obejmie takie dziedziny jak prawo spadkowe czy małżeńskie ustroje majątkowe. W zakresie międzynarodowego prawa prywatnego przewiduje się wydanie aktów prawnych dotyczących prawa właściwego dla rozwodów i separacji, prawa spółek, umów ubezpieczenia czy zabezpieczeń wierzytelności. Co więcej, Rada Europejska wezwała również do rozpoczęcia prac nad konsolidacją aktów prawnych dotychczas przyjętych. Są to ambitne zamierzenia, ale dotychczasowa historia współpracy sądowej w sprawach cywilnych, a zwłaszcza dyna-

¹⁷² Nie znaczy to jednak, iż nie występują pewne odrębności np. postępowanie w przedmiocie stwierdzenia wykonalności orzeczenia zagranicznego toczące się według przepisów k.p.c. jest postępowaniem kontradyktoryjnym od samego początku (patrz art. 1148¹ k.p.c. i 1151¹ k.p.c.), podczas gdy na gruncie postępowania uregulowanego rozporządzeniem Bruksela I jak i postępowania o stwierdzenie wykonalności uregulowanego w rozporządzeniu Bruksela II bis w pierwszej instancji postępowanie toczy się bez wiedzy i udziału dłużnika (vide: art. 41 rozporządzenie Bruksela I i 31 Bruksela II bis). Przesłanką uznania orzeczenia zagranicznego jest jego prawomocność (art. 1146 § 1 pkt 1 k.p.c.), która to przesłanka nie występuje w rozporządzeniach Bruksela I i Bruksela II bis.

¹⁷³ A. Całus, op.cit., s. 137.

¹⁷⁴ Tekst programu sztokholmskiego na stronie internetowej: http://www.se2009.eu/polopoly_fs/1.26419!menu/standard/file/Klar_Stockholmsprogram.pdf

miczny jej rozwój po traktacie amsterdamskim, uczy, iż nie są one nierealne. Nie wykluczone więc, iż w niedługim czasie rozpoczną się prace nad projektem europejskiego kodeksu postępowania cywilnego, zwłaszcza, iż nie jest to kwestia całkowicie nowa¹⁷⁵.

Wpływ współpracy sądowej w sprawach cywilnych i handlowej w Unii Europejskiej na prawo polskie nie może być jednoznacznie oceniony pozytywnie lub negatywnie. Z jednej bowiem strony do prawa polskiego są przenoszone ciekawe instytucje, które mają dużą szansę przyczynić się do przyspieszenia, uproszczenia i odformalizowania dość konserwatywnej polskiej procedury cywilnej. Z drugiej jednak, częstokroć ustawodawca unijny nie uwzględnia wypracowanych na gruncie prawa krajowego przez doktrynę i judykaturę zasad terminologicznych, skutkiem czego dochodzi rozbijania spójności krajowego porządku prawnego. Na gruncie przepisów wydanych na podstawie art. 81 TFUE proces ten jest tym bardziej nasilony, albowiem zasadniczym instrumentem integracji jest rozporządzenie, a nie dyrektywa, które są łagodniejszym środkiem ingerencji w krajowe struktury prawne i gospodarcze¹⁷⁶. W rezultacie przyjęcia rozporządzenia jako podstawowego środka współpracy w sprawach cywilnych ustawodawca krajowy nie ma możliwości adaptacji prawa unijnego do krajowego porządku prawnego z uwzględnieniem specyfiki tego ostatniego. Wydaje się, iż przy wprowadzeniu norm ujednoliconych korzystanie z rozporządzeń powinno następować z pewną wstrzeźliwością ze strony organów Unii, gdyż niejednokrotnie sposobem mniej inwazyjnym dla krajowych porządków prawnych, byłoby skorzystanie dyrektywy. Przyjęcie rozporządzenia, które zawierałby siatkę pojęciową skorelowaną z 27 systemami prawnymi wydaje się nie być w praktyce możliwe, a „dopasowanie” siatki pojęciowej danego aktu prawnego do porządku krajowego danego państwa nie powinno być sprowadzone jedynie do kwestii odpowiedniego jego tłumaczenia, które ze swojej istoty ma charakter wtórny, a nie kreatywny.

¹⁷⁵ W drugiej połowie 2006 r. Finlandia wystąpiła więc z propozycją przyjęcia jednego kompleksowego aktu prawnego regulującego wszystkie kwestie związane z postępowaniem cywilnego, swoistego europejskiego kodeksu postępowania cywilnego. Propozycja ta uzyskała mandat polityczny na szczycie ministrów sprawiedliwości i spraw wewnętrznych w Tampere, jaki odbył się 20–22.9.2006 r. Zob. T. Darkowski, *op.cit.*, s. 32.

¹⁷⁶ K. Piaskowski, s. 45.